

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

PEDAGOGICKÁ FAKULTA

Katedra společenských věd

Diplomová práce

Bc. Irma Macíčková

Paměťové instituce ve výuce dějepisu
na základních a středních školách

Olomouc 2022

vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček, PhD.

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svou diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím uvedených zdrojů.

Ve Valašském Meziříčí, dne

.....

Irma Macíčková

Poděkování

Ráda bych tímto poděkovala vedoucímu své diplomové práce PhDr. Pavlu Kopečkovi, PhD., za velkou trpělivost při vedení mé diplomové práce. Mé díky patří také Mgr. Zděnkovi Pomklovi ze Státního okresního archivu ve Vsetíně, který mi věnoval čas a poskytl mi cenné informace, nápady i připomínky k tvorbě diplomové práce a Mgr. Alžbětě Zetkové, která mi umožnila účastnit se na projektu Pravek trochu jinak a je mým velkým vzorem a zdrojem inspirace v tom, jak učit dějepis pro žáky zajímavou formou. Největší poděkování ale směřuje k mé rodině, která mi byla při psaní diplomové práce velkou oporou. Práci věnuji právě jim.

Obsah

Úvod	6
TEORETICKÁ ČÁST	8
1 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY A REŠERŠE ZDROJŮ, ZE KTERÝCH DIPLOMOVÁ PRÁCE VYCHÁZÍ	8
2 PAMĚŤOVÉ INSTITUCE	12
2.1 Vymezení pojmu paměťové instituce a jejich funkce	12
2.2 Digitalizace v paměťových institucích	14
2.2.1 Projekty zabývající se digitalizací v paměťových institucích	15
2.3 Vzdělávací funkce paměťových institucí	17
2.3.1 Paměťové instituce a rámcové vzdělávací programy	18
2.3.2 Možnosti spolupráce mezi paměťovými institucemi a školou	24
2.3.3 Komunikace mezi paměťovými institucemi a školami	25
3 MUZEA A GALERIE	28
3.1 Definice pojmů muzeum a galerie a rozdíl mezi nimi	28
3.2 Jak to v muzeu funguje (základní pojmy z oboru muzejnictví)	29
3.3 Historie muzeí a galerií	32
3.4 Výchovně vzdělávací funkce muzeí	36
3.4.1 Muzejní pedagogika a muzejní edukace	37
3.4.2 Spolupráce muzeí a škol	38
4 KNIHOVNY	42
4.1 Definice pojmu knihovna a její služby	42
4.2 Systém knihoven v České republice	43
4.3 Digitální knihovny	43
4.4 Vzdělávací funkce knihoven	45
5 ARCHIVY	47
5.1 Definice archivu a jeho poslání	47

5.2	System archivů v České republice	47
5.3	Jak to v archivu funguje (základní pojmy z oboru archivnictví)	48
5.4	Spolupráce archivu se školami	48
6	SROVNÁNÍ EDUKAČNÍHO POTENCIÁLU JEDNOTLIVÝCH PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ.....	50
7	POJETÍ VÝUKY DĚJEPISU, VE KTERÉM JE PROSTOR PRO VYUŽITÍ PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ.....	52
7.1	Mimotřídní forma vyučování.....	53
7.2	Projektová výuka	54
	PRAKTICKÁ ČÁST	55
8	PŘÍKLADY z PRAXE	55
8.1	Pravěk trochu jinak – výuka pravěku v muzeu	55
8.2	Návštěva učitele ve Státním okresním archivu Vsetín za účelem získání primárních pramenů k tématu Židé ve Valašském Meziříčí – simulovaná ukázka	59
9	DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ.....	64
	Ověření hypotéz na základě dotazníku.....	66
	Shrnutí výsledků dotazníkového šetření.....	67
10	UKÁZKA VYUŽITÍ ONLINE PROSTŘEDÍ PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ VE VÝUCE DĚJEPISU	68
11	UŽITEČNÉ ODKAZY	72
	ZÁVĚR.....	74
	SEZNAM ZDROJŮ	76
	SEZNAM OBRÁZKŮ	80
	ANOTACE KVALIFIKAČNÍ PRÁCE	81

ÚVOD

Předložená diplomová práce, která se zabývá využitím paměťových institucí ve výuce dějepisu, je rozšířením a navázáním na téma mé bakalářské práce věnující se problematice archivu a jeho místa v hodinách dějepisu. V diplomové práci se kromě této paměťové instituce zaměřuji také na muzea, galerie a knihovny, na jejich vzdělávací funkci, a hlavně na jejich přínos pro výuku dějepisu.

K výběru tohoto tématu mě vedla jednak má vlastní pozitivní zkušenost ještě z gymnázia, kdy jsme s paní učitelkou dějepisu měli možnost navštěvovat paměťové instituce, a to nejen při exkurzích na konci školního roku. To ve mně probudilo zájem o historii a také mi to pomohlo naučit se využívat paměťové instituce jako zdroje informací k tvorbě mých školních projektů. Dále mě k napsání práce inspirovalo také mé působení v Muzeu regionu Valašsko jako průvodce a pomocného lektora, při které jsem viděla nadšeně pracující žáky a spokojené učitele, kteří měli chuť vyrazit za získáním vědomostí i mimo budovu školy.

Na edukaci v paměťových institucích zde nahlížím spíše z pohledu učitele dějepisu než edukátora v kultuře, nezabývám se tedy metodami tvorby vzdělávacích programů v paměťové instituci, ale jejich zařazením do výuky dějepisu, a to i v souladu s očekávanými výstupy z Rámcového vzdělávacího programu. Mým přáním je, aby práce sloužila jako jakási příručka či inspirace pro učitele, kteří by chtěli spolupracovat s paměťovými institucemi a ozvláštnit tak své hodiny dějepisu.

Práce je rozdělena na teoretickou a praktickou část. Cílem teoretické části je popsat paměťové instituce, jejich funkci, specifika a jedinečný edukační potenciál a možnosti pro spolupráci se školou. V první kapitole uvádím současný stav výzkumu řešené problematiky, ve druhé kapitole se zabývám paměťovými institucemi obecně, v dalších třech kapitolách se věnuji každé instituci zvlášť. Muzea a galerie uvádím společně v jedné kapitole pro velkou podobnost jejich fungování, rozdíl mezi nimi ale samozřejmě v textu zmiňuji. Šestá kapitola rozebírá, jaké jsou rozdíly mezi paměťovými institucemi v kontextu jejich využití konkrétně v hodinách dějepisu a poslední, sedmá kapitola uzavírá teoretickou část s pojednáním formách výuky dějepisu, mezi které je možno zařadit spolupráci s paměťovými institucemi.

Pozornost je v práci kladena také na digitalizaci v paměťových institucích a na digitální a další materiály, které instituce zveřejňují, a jak se s nimi dá pracovat ve výuce. Uvádím také

užitečné odkazy na internetové stránky, týkající se té dané instituce, které by mohly být zdrojem inspirace pro přípravu na vyučovací hodinu.

Pro práci jsou stěžejní výsledky Pokusného ověřování Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy: Vzdělávací programy paměťových institucí do škol, které ukázaly, že spolupráce s paměťovými institucemi je efektivní formou výuky dějepisu a zapojené školy i paměťové instituce ji hodnotí kladně. Protože je k dispozici takto rozsáhlý výzkum, není cílem mé práce udělat podobné bádání a dobrat se stejných výsledků, ale na příkladech z praxe ukázat, jak může fungovat spolupráce školy a paměťové instituce. To je předmětem prvním kapitoly praktické části.

Druhá kapitola praktické části navazuje na zmíněné Pokusné ověřování a zabývá se průzkumem přímo u učitelů dějepisu, kdy bylo hlavním cílem zjistit, jakou paměťovou instituci a jestli vůbec ve svých hodinách dějepisu navštěvují nebo s ní spolupracují a jestli by chtěli paměťových institucí využívat více, ale brání jim v tom různé překážky. Jako hypotézu jsem si stanovila, že učitelé mají ve výuce málo prostoru a času na častější spolupráci s paměťovými institucemi, proto jejich možností využívají méně. Dále jsem pomocí dotazníku chtěla zjistit, kterou paměťovou instituci školní kolektivy navštěvují nejčastěji. Hypotéza: Nejčastěji školní kolektivy navštěvují muzeum.

Ze závěrů Pokusného ověřování: Vzdělávací programy paměťových institucí do škol a také z mého skromného dotazníkového šetření vyplývá, že učitelé rádi využívají paměťové instituce ve své výuce, často je ale překážkou k jejich většímu zapojení nedostatek času a prostoru. Proto ve třetí kapitole praktické části uvádím několik tipů na digitalizované materiály paměťových institucí nebo jejich virtuální prostředí, které by mohly být využity ve výuce dějepisu. Mým cílem v této kapitole bylo vytvoření souboru materiálů, utříděných podle ročníků základní školy a opatřených o zařazení do osnovy vzdělávacího oboru dějepis, do kterého by učitelé mohli sáhnout a mít připravenou praktickou ukázkou k probíranému tématu. Vedlo mne k tomu také to, že bych ráda ve své budoucí pedagogické praxi využívala digitálních materiálů, a při psaní práce jsem plno zajímavých a užitečných zdrojů našla a touto formou jsem si je utřídila a uložila pro pozdější použití. Pro čtenáře práce z řad učitelů dějepisu mohou být inspirací nebo pomůckou v hodinách.

TEORETICKÁ ČÁST

1 SOUČASNÝ STAV ŘEŠENÉ PROBLEMATIKY A REŠERŠE ZDROJŮ, ZE KTERÝCH DIPLOMOVÁ PRÁCE VYCHÁZÍ

Úvodní kapitola diplomové práce se zabývá dosavadním výzkumem k tématu spolupráce paměťových institucí a škol a literaturou a internetovými zdroji, které jsou k této problematice dostupné a ze kterých vychází teoretická část práce.

Pokud bychom chtěli srovnat, ke které z paměťových institucí je možno najít nejvíce materiálů, na prvním místě bude jistě muzeum. A to jak v množství zdrojů k muzeu obecně, tak k jeho výchovně vzdělávací funkci. I v této kapitole je mu věnován největší prostor.

Jedny z prvních výzkumů k tématu spolupráce muzeí a škol prováděl v 60. a 70. letech minulého století Jiří Špět, který vedl také semináře o této problematice a je editorem sborníků z nich vzešlých.¹ Ze starších autorů ještě jmenujme Josefa Beneše a jeho monografii *Muzeum a výchova* (1980) a dvoudílnou knihu *Kulturně výchovná činnost muzeí* (1981).

Důležitou publikací k tématu edukačního potenciálu muzea a potažmo nejen muzea, ale i dalších paměťových institucí, je *Brána muzea otevřená* s podtitulem *Průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea* (2003). Prezentuje výsledky ze stejnojmenného projektu Nadace Open Society Found, který proběhl v letech 1997-2002 a zaměřoval se na rozvoj vzdělávací funkce muzea. Manažerkou tohoto programu a také editorkou publikace je Alexandra Brabcová. V rozsáhlé praktické části publikace jsou popisovány konkrétní příklady muzeí a galerií z celé České republiky a jejich expozice, výstavy, doprovodné programy a činnost v rámci edukačního působení. V publikaci je popisován stav problematiky v dané době a také vyslovena mnohá přání směrem ke zlepšení spolupráce mezi muzei a školami a k propagaci vzdělávací funkce muzea obecně, a to například zaměstnávání odborných pracovníků v muzeu, kteří se budou věnovat edukační roli muzea – tedy muzejních pedagogů. Nutno dodat, že práce vyšla v roce 2003 a od té doby se situace posunula dosti kupředu, pokud se budeme držet našeho příkladu, dnes je již mnoho muzeí, které mají stálého muzejního pedagoga a v těch větších nejen jednoho.

¹ Například: ŠPĚT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři o spolupráci muzea a školy v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1976.

Stěžejní publikací pro práci je *Edukační potenciál muzea* (2012) z pera Petry Šobáňové, přední odbornice na problematiku muzejní edukace a edukační role muzeí a galerií u nás. Uvádí v ní mimo jiné rozsáhlé pojednání o literatuře, stavu výzkumů a vůbec vývoji vzdělávací funkce muzea u nás i v zahraničí. K práci provedla mezi léty 2007-2009 výzkumné šetření prostřednictvím dotazníku mezi 400 pedagogy, a to jak studenty, kteří se na pedagogickou dráhu teprve připravují (80% respondentů), tak i učitelé z praxe (20% respondentů). Výsledkem podrobného výzkumu bylo ve zkratce to, že učitelé z praxe i studenti učitelství ve velké většině shledávají muzeum jako důležitého činitele v oblasti formálního vzdělávání, který neposkytuje jen zábavu a zpestření, ale pomáhá také škole s plněním edukačních cílů.

I Šobáňová uvádí několik mezer ve spolupráci muzea a školy, jednou z nich je ne vždy dobrá komunikace mezi oběma institucemi. K podobným závěrům došla také Alena Vavrdová ve svém výzkumu z let 2008-2010, který zkoumá problematiku komunikace a spolupráce muzeí a škol.²

Pod vedením Aleny Vavrdové vzniklo také několik diplomových prací, které se zabývají spoluprací muzea a školy v určitém regionu. Za všechny můžeme jmenovat práci Vítězslava Dostála *Spolupráce muzea a základní školy při poznávání regionu Olomouc* (2016) a Mariany Švecové *Spolupráce muzea a školy při poznávání regionu Slovácka (využití Archeoskanzeny Modrá v primární škole)* (2020).

Ze zahraničních zdrojů, které se tématu muzejní a galerijní edukace věnují, jmenujme Eilean Hooper-Greenhillovou a její knihu *Museum and Gallery Education* (1991) a publikaci *Museum Educator's Handbook* od autora Graeme K. Taylboye, který v ní popisuje důležité provázání muzejních edukačních programů se vzdělávacími programy kurikula.

Dostupná literatura k problematice spolupráce škol a knihoven se omezuje spíše na různé příspěvky ve sbornících a to například z největší knihovnické konference v České republice s názvem *Knihovny a současnost*, která bude v roce 2023 mít již 31. ročník.

Co se týče archivu a jeho využití ve škole a ve výuce dějepisu odkazují na svou bakalářskou práci *Archiv a archivní pramen ve výuce dějepisu*, kterou jsem obhájila v roce 2018.

Podrobněji ještě zmíním projekt Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen MŠMT) s podporou Ministerstva kultury (MK), které vyhlásilo v roce 2017 pokusné ověřování

² VAVRDOVÁ, Alena. *Muzeum a škola – výsledky výzkumného šetření k problematice jejich komunikace a spolupráce*. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 467–473). Brno: Masarykova univerzita, str. 472.

s názvem *Vzdělávací programy paměťových institucí do škol*. Za cíl si kladlo ověřit rozsah a dopad využívání edukačních programů paměťových institucí (muzeí, galerií a knihoven) a památníků školami ve společenskovedních předmětech a zjistit vliv zážitkové pedagogiky na zvýšení kvality výuky a jejího možného začlenění do RVP ZV. Ověřování se zúčastnily základní školy ze všech krajů České republiky, které vybrala Česká školní inspekce, a dostaly dotaci na to, aby se svými žáky mohli absolvovat vzdělávací programy ve vybraných paměťových institucích. Pro zjištění stanovených úkolů bylo použito dvou typů dotazníků – jeden pro učitele a druhý pro edukátory paměťových institucí. Projekt se stal velmi úspěšným a probíhal nakonec ve třech etapách od školního roku 2017/2018 do školního roku 2019/2020. Koordinátorem projektu bylo Národní pedagogické muzeum J. A. Komenského (dále jen NPMK), na jejichž webových stránkách jsou přehledně uvedeny informace ke všem třem kolům pokusného ověřování i se seznamem zúčastněných škol a paměťových institucí.³ Najdeme tam také veřejně přístupné podrobné výsledky a reflexe projektu a také shrnující závěrečné zprávy, proto pro více informací odkazuji na tyto stránky. Uvedu úryvek ze závěrů, ke kterým bylo pokusným ověřováním dospěno, a ze kterých také vycházím v této diplomové práci.

Bylo potvrzeno, že edukační programy paměťových institucí tvoří důležitou součást vzdělávání a vycházejí z rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání a navazují na školní vzdělávací programy. Při výuce v muzeu si žáci rozšiřují znalosti ze školy a jsou obohacováni v rovině dovednostní a postojoyé, rovněž nabývají cenné zkušenosti. Paměťové instituce pomáhají školám vybavit žáky klíčovými kompetencemi. Pokusné ověřování potvrdilo, že v edukačních programech paměťových institucí dochází k posílení výuky průřezových téma.⁴ Ze získaných dat vyplývá, že paměťové instituce jsou zařízení vhodná k výchově a kultivaci žáků a jsou na ni dobře připraveny.⁵

I přesto, že v některých pasážích teoretické části diplomové práce popisují spolupráci paměťových institucí se školou obecně, jejím hlavním zájmem je vyučovací předmět dějepis a jak lze do jeho výuky začlenit práci s paměťovými institucemi. Zdrojů, poskytujících informace ohledně tohoto tématu, je poměrně malé množství, nejčastěji o něm najdeme zmínku či nejvíce jednu kapitolu v různých didaktikách dějepisu a úvodech do studia dějepisu. K těm patří například publikace Denisy Labischové a Blaženy Gracové *Příručka ke studiu didaktiky*

³ Webové stránky NPMK, sekce výzkumné projekty: <https://www.npmk.cz/vyzkumne-projekty/pokusne-overovani>

⁴ Závěrečná zpráva: *Pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ výsledky mapování zájmu základních škol o edukační programy paměťových institucí*. In: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. Praha: NPMK, 2020 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/proskoly/pokusne-overovani/zaverecne-zpravy>

⁵ Tamtéž

dějepis, kde je problematika spolupráce s paměťovými institucemi zařazena do kapitoly Mimoškolní vyučovací formy nebo *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu (1995)* od Stanislava Julínka.

2 PAMĚŤOVÉ INSTITUCE

2.1 Vymezení pojmu paměťové instituce a jejich funkce

Dle České terminologické databáze knihovnictví a informačních technologií (TDKIV) jsou jako „paměťové instituce“ označovány knihovny, archivy, muzea, výzkumné ústavy a univerzity, jejichž cílem je ochrana a zpřístupňování dokumentů kulturního dědictví.⁶ Pro potřeby této diplomové práce bude výklad termínu zúžen jen na muzea, galerie, archivy a knihovny.

V definici je zmiňován pojem „kulturní dědictví“, se kterým se v textu práce budeme setkávat častěji, a proto považuji za důležité na úvod objasnit, co pod tímto pojmem chápeme. Jako kulturní dědictví můžeme označit všechny výtvořiny člověka, které se podílely a podílí na rozvoji kultury a mají hodnotu, kterou stojí za to zachovat pro příští generace. Odborněji definuje kulturní dědictví Josef Beneš v knize *Základy muzeologie jako soubor vybraných výtvořin minulých generací, který nezastupitelně patří do duchovního potenciálu společnosti v kontinuitě od minulosti k budoucnosti jako existenční atribut národního společenství, doklad jeho kulturní identity a jeho reprezentace vůči jiným společenstvím*.⁷ Spojení „paměť lidského rodu“ poté podle něj *představuje to, co víme o světě a o vesmíru i lidském myšlení, co je nám k dispozici jako historická zkušenost lidstva, takže nemusíme začínat s poznáváním každý úplně od začátku, pracným ověřováním skutečnosti osobní zkušeností*.⁸ Funkcí paměťových institucí, které mají slovo paměť už ve svém názvu, je nám tuto historickou zkušenost opatrovat a zpřístupňovat ve formě svých sbírek, které poté slouží jako jeden ze základních pramenů pro vzdělávání a výzkum. Umožňují pro každého přístup k relevantním informacím a jsou tedy velmi důležitou složkou vyspělého státního systému.

Rozdělení paměťových institucí na muzea, galerie, archivy a knihovny má své opodstatnění. Každá z institucí se stará o specifické historické artefakty a má k tomu určené prostory i prostředky. Hranice mezi působnostmi jednotlivých institucí jsou ale volné a není vždy jednoznačné, pod kterou institucí je možné zařadit daný historický pramen. Velmi zjednodušeně lze říci, že **muzea** soustřeďují hmotné doklady o člověku, **galerie** (muzea umění)

⁶ MARVANOVÁ, Eva. *Paměťová instituce*. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit. 2022-02-05]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003482&local_base=KTD.

⁷ BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie*. Opava: Open Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 1997. s. 20.

⁸ Tamtéž, str. 12.

vystavují umělecká díla výtvarného charakteru, do **archivů** jsou ukládány převážně písemné prameny a **knihovny** shromažďují, uchovávají a zpřístupňují knihy, tištěné dokumenty i elektronické materiály a slouží jako důležitý zdroj informací. Detailnějšímu popisu jednotlivých institucí, jejich historii a vzdělávací funkci se budu věnovat v samostatných kapitolách práce.

Paměťové instituce a legislativa

Péče o kulturní dědictví je pro paměťové instituce nejen posláním, ale také zákonnou povinností. Povinnost ochrany, uchovávání a také evidence sbírek vychází jak z památkového zákona (Zákon o státní památkové péči⁹), tak ze sbírkového zákona (Zákon o ochraně sbírek muzejní povahy¹⁰) a z dalších usnesení a vyhlášek vlády upravujících systém ochrany kulturního dědictví. Podle knihovního zákona (Zákon o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb¹¹) se řídí ochrana knihovnických fondů a jak má být nakládáno s archiváliemi (zde myšleno archiváliemi prohlášenými za archivní kulturní památku) je zaneseno v Zákoně o archivnictví a spisové službě¹².

Muzea, galerie a knihovny spadají pod správu Ministerstva kultury České republiky, archivy pod Ministerstvo vnitra České republiky.

Hlavním orgánem v péči o kulturní dědictví je Ministerstvo kultury České republiky (dále jen MK ČR), které je také zřizovatelem několika muzeí a galerií u nás. V současnosti probíhá pod záštitou MK ČR již druhý díl programu NAKI - Program na podporu aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity. Podporu zde získávají výzkumné organizace, které zaměřují výzkum na oblast kulturního dědictví a historické paměti národa. Jedním ze záměrů je také aplikovat výsledky na oblast vzdělávání a rozvinutí kulturní identity obyvatelstva. Prioritou je zachování kladného vztahu společnosti k historické paměti národa a ochraně kulturního dědictví.¹³

⁹ Zákon č. 20/1987 Sb., České národní rady o státní památkové péči - znění od 1. 2. 2022.

¹⁰ Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů - znění od 1. 2. 2022.

¹¹ Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) - znění od 1. 2. 2022.

¹² Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů - znění od 1. 2. 2022.

¹³ *Program na podporu aplikovaného výzkumu a experimentálního vývoje národní a kulturní identity na léta 2016 až 2022 (NAKI II)*. [online]. Praha: Ministerstvo kultury, 2013 [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://www.mkcr.cz/program-na-podporu-aplikovaneho-vyzkumu-a-vyvoje-narodni-a-kulturni-identity-na-leta-2016-az-2022-naki-ii-857.html>.

2.2 Digitalizace v paměťových institucích

Paměťové instituce mají nezastupitelnou roli v uchovávání paměti a minulosti národa a jsou cenným zdrojem informací. Činnost paměťových institucí tkví nejen v ochraně a uchovávání těchto informací, ale také v umožnění přístupu k nim a pro obě tyto funkce má značný význam digitalizace.

Pojmem digitalizace rozumíme proces přeměny analogových dokumentů nebo i jiných fyzických objektů do digitální podoby.¹⁴ Výsledkem tohoto procesu je vznik digitální kopie původního fyzického materiálu, se kterou je v elektronickém prostředí daleko snazší manipulace. Lépe se sdílí, zařazuje, archivuje a pomocí digitálních zařízení (například počítačů) je možné ji kdykoliv vyhledat, aniž by k ní byla potřeba originálu.

Možnostmi digitalizace sbírek se paměťové instituce zabývaly již od konce 90. let minulého století, jednalo se ale spíše o digitalizaci nejvzácnějších předmětů, kterým hrozila degradace a díky vytvoření digitální kopie mohly být zachovány alespoň v elektronickém prostředí. Technologie a zařízení pro digitalizaci byly ale v té době ještě málo dostupné a finančně náročné. Převodem fyzických pramenů na jejich digitální verzi se tedy zabývaly spíše větší instituce jako Národní knihovna a Národní archiv.¹⁵

Postupně ale digitalizace v paměťových institucích rostla na významu a od roku 2011 můžeme mluvit o masové digitalizaci a to i v menších institucích. Vedou k tomu značné výhody digitální podoby dokumentů. Jednou z největších je ochrana původních artefaktů, které nemusí být vystavovány dalšímu bádání, protože pokud mají digitální formu, mohou být uloženy a nedochází tak k jejich opotřebování nebo nevratnému poškození. Přitom ale cenné informace, které tyto prameny nesou, jsou mnohem lépe přístupné a mohou být v jednom okamžiku využívány více badateli a na různých místech, což by u analogového dokumentu možné nebylo. Nespornou výhodou digitalizace sbírek je i jednodušší vyhledávání potřebné informace pomocí digitálních katalogů a soupisů.¹⁶

¹⁴ VRBENSKÁ, Františka. *Digitalizace dokumentů*. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2023-05-16]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001728&local_base=KTD

¹⁵ MELICHAR, Marek; HUTAŘ, Jan. *České paměťové instituce a digitální data – historický exkurz, současný stav a předpokládaný vývoj I.*. Duha: Informace o knihách a knihovnách [online]. 2013, 27(4) [cit. 2023-05-16]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/ceske-pametove-institute-digitalni-data-historicky-exkurz-soucasny-stav-predpokladany-vyvoj-2>

¹⁶ MELICHAR, Marek; HUTAŘ, Jan. *České paměťové instituce a digitální data – historický exkurz, současný stav a předpokládaný vývoj II.*. Duha: Informace o knihách a knihovnách [online]. 2014, 28(1) [cit. 2023-05-19]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/ceske-pametove-institute-digitalni-data-historicky-exkurz-soucasny-stav-predpokladany-vyvoj-0>

Digitalizace s sebou ale nese také jistá rizika a to hlavně na poli dlouhodobé ochrany a uchovávání digitálních dat. A to nejen těch, které vznikají převodem fyzického materiálu do digitální formy (tedy digitalizovaných dat), ale také čím dál častěji vznikajících born-digital dokumentů, neboli dokumentů, které mají jen digitální podobu a jejich analogová verze vůbec neexistuje. S těmito daty se pracuje jen v elektronickém prostředí a jak lze pozorovat posledních několik let, to se velmi rychle mění. S prudkým vývojem nových technologií přichází problém v zastarávání jak hardwaru, tak softwaru, a i když jsou digitální informace na nové nosiče překopírovány, může dojít k nekompatibilitě s moderním zařízením. Snahou nejen paměťových institucí je vývoj systému, který by uměl věčně ukládat digitální data tak, aby mohly být stále přístupné a neztratily svůj cenný obsah.¹⁷

Jistou překážkou ve zpřístupňování digitalizovaných děl veřejnosti je autorské právo. Díla, která jsou jím chráněna, mohou být sice zdigitalizována, ale jejich dostupnost je poté značně omezena. I tento problém je ale postupně řešen, dochází k novelizacím autorského zákona a i chráněné dokumenty se stávají více dostupné.

Digitalizace tedy představuje pro paměťové instituce velice dobrý nástroj k naplňování jejich dvou hlavních funkcí – k ochraně a zpřístupnění kulturního dědictví. Zveřejněné digitalizované prameny ale podporují také vzdělávací úlohu paměťových institucí, jelikož mohou sloužit jako velmi dobrý zdroj výukových materiálů a mohou tak vznikat projekty ve vyučování dříve nemyslitelné. S žáky a studenty můžeme například procházet sbírky slavných galerií a muzeí z pohodlí počítačové učebny, k archivním dokumentům, které by jinak mohly přijít do rukou jen žákům starším 15 let, se můžeme dostat pomocí několika kliknutí myši. V digitálních knihovnách má možnost celá třída číst stejnou knihu a nečekat, až na ně vyjde v běžné knihovně řada. Soudím, že se zde otevírá nová studnice možností, kterou bychom se mohli naučit efektivně využívat a vést k tomu také žáky a studenty.

Existuje celá řada projektů věnujících se digitalizaci pramenů z paměťových institucí a jejich zpřístupnění veřejnosti. V diplomové práci některé z nich uvádím, krátce čtenářům přibližuji a v praktické části poté navrhuji možnosti jejich využití ve výuce dějepisu.

2.2.1 Projekty zabývající se digitalizací v paměťových institucích

V této podkapitole upozorňuji na významné projekty týkající se digitalizace v paměťových institucích.

¹⁷ CUBR, Ladislav. *Strategie ochrany digitálních dokumentů*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Hutař, Jan.

Projekt GLAM

Nadace Wikimedia¹⁸ vytvořila celosvětový projekt s názvem GLAM, který nabádá paměťové instituce ke sdílení svého obsahu a informací a propojení s projekty Wikimedia a to k jejich lepšímu šíření a dostupnosti pro širokou veřejnost. Zkratka GLAM vznikla z počátečních písmen anglických názvů paměťových institucí, kterých se projekt nejvíce týká, neboli **GLAM** = **G**alleries, **L**ibraries, **A**rchives, **M**useums (galerie, knihovny, archivy, muzea). Projekt GLAM má za cíl doslova pomoci paměťovým institucím sdílet jejich prameny s celým světem. Jejich cílem je také podpořit inovace ve vývoji digitálních technologií.¹⁹

Projekt Nahráno – Otevřeno (Loaded – Open)

Digitalizace, zpřístupnění a edukativní využití uměleckých sbírek v paměťových institucích.

Mezinárodní projekt, který se zabývá digitalizací uměleckých sbírek z partnerských institucí, kterými jsou Muzeum umění Olomouc, Moravská zemská knihovna, Knihovna Akademie věd ČR a National Archives of Iceland. Je financován z EHP a Norských fondů.²⁰

Projekt Europeana

Velmi zdařilým projektem je web Europeana, který díky spolupráci s evropskými paměťovými institucemi zpřístupňuje materiály evropského kulturního dědictví. Na jejich stránkách se píše doslova: „*Poskytujeme vám přístup k milionům předmětů kulturního dědictví z institucí napříč Evropou. Objevte umělecká díla, knihy, hudbu a videa o umění, novinách, archeologii, módě, vědě, sportu a mnoho dalšího.*“²¹ Web se postupně rozrůstá o další a další digitalizované materiály, které nejsou v rozporu s autorským právem, a široká evropská veřejnost k nim má po přihlášení neomezený přístup.

Projekt Otevřené sbírky

Na odkaze <https://otevrenesbirky.cz/> můžeme najít aktualizovaný seznam muzeí a galerií, ke kterým je vždy napsáno, jaký počet předmětů z jejich sbírek je aktuálně online – tedy

¹⁸ Nadace Wikimedia (*Wikimedia Foundation*) je mezinárodní nezisková organizace, jejímž cílem je podpora tvorby svobodného obsahu tzv. wiki projektů a její propagace. Mezi tyto projekty patří například Wikipedia, Wikslovník a další. Obsah wiki projektů je dostupný všem uživatelům internetu zdarma a vytvářejí ho dobrovolní přispěvatelé, kterými se může stát takřka kdokoliv na celém světě. Obsah je korigován redakčním systémem, ale žádný vydavatel neručí za správnost obsahu.

¹⁹ Více o tomto projektu zde:

https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Wikipedie:WikiProjekt_GLAM&oldid=20900760

²⁰ Stránky projektu: <https://loaded-open.eu/cs/o-projektu/>

²¹ *O nás*. Europeana [online]. [cit. 2022-02-20]. Dostupné z: <https://www.europeana.eu/cs/about-us>.

digitalizovaných. U některých muzeí a galerií, uvedených v seznamu, se přes kliknutí na název dostaneme na jejich databázi online zpřístupněných materiálů.

Projekt Manuscriptorium

Úspěšným původně českým projektem je také Manuscriptorium neboli evropská digitální knihovna písemného kulturního dědictví, která zpřístupňuje digitalizované vzácné staré rukopisy, tisky, mapy a další dokumenty. Má také verzi pro školy Manuscriptorium školám, kde jsou pohromadě rukopisy vhodné pro použití ve výuce (například Dalimilova kronika, Kodex gigas atd.).

2.3 Vzdělávací funkce paměťových institucí

Paměťové instituce plní důležitou roli ve sbírání a uchovávání historicky cenných artefaktů a jejich následné prezentaci veřejnosti. Na tuto jejich činnost se váže další významná funkce a tou je výchova a vzdělávání. A to nejen v takové podobě, kdy školní třída v rámci exkurze navštíví objekt paměťové instituce, projde si expozice, zběžně se podívá na vystavené exponáty a bez větší diskuse o tom, co bylo právě k vidění, odchází. Ne že by působení exponátů na návštěvníka nemělo samo o sobě významný výchovně vzdělávací charakter, ale v současnosti je již dobrým zvykem k němu přidat ještě doplňující komentář a alespoň částečné uvedení do problematiky.

Stále častěji najdeme v paměťových institucích odborné pracovníky – edukátory v kultuře, kteří se zabývají výchovným působením instituce na návštěvníka a také tvorbou a realizací vzdělávacích programů, které mají za úkol přiblížit a osvětlit návštěvníkům význam uchovávaných sbírek. Ty mají jak společenskovední, tak přírodovědné zaměření, mohou být šity na míru školním kolektivům a odrážejí charakter dané paměťové instituce. V rámci nich mají žáci a studenti možnost seznámit se s chodem instituce, s prací odborných pracovníků, přijít do přímého kontaktu s historickými artefakty a pochopit tak důležitost počínání paměťových institucí. Díky edukační práci muzejních pracovníků mohou žáci zjišťovat, jak to v instituci funguje a naučit se využívat jejich možností k vyhledávání potřebných informací.

V paměťových institucích se mohou odehrávat aktivity, na které by ve škole nebyl prostor nebo možnosti. Vždy je ale důležité mít na paměti, že paměťová instituce není jen specifickou učebnou, ve které probíhá běžná školní výuka okoreněná návštěvou nového prostředí, ale je místem, kde probíhá velmi důležitý proces uchovávání a předávání kulturních

hodnot. K tomu dochází prostřednictvím unikátních sbírek, které paměťové instituce schraňují, a jejich prezentace by měla vést k tomu, aby si žáci (a nejen ti, ale i široká veřejnost) uvědomili jejich nenahraditelnost a jedinečnou výpovědní hodnotu.

Nutno dodat, že paměťové instituce nevzdělávají jen nejmladší generaci, ale jsou důležitým zdrojem poznání také pro širokou veřejnost a spoluorganizují například kurzy celoživotního vzdělávání, přednášky, doplňující programy k výstavám a expozicím, poznávací exkurze a další. Jsou tedy důležitým činitelem kulturního života.

2.3.1 Paměťové instituce a rámcové vzdělávací programy

Základními dokumenty pro spolupráci školy s paměťovými institucemi jsou rámcové vzdělávací programy (dále jen RVP). Jsou to dokumenty, které se týkají předškolního, základního i středního vzdělávání a podle nichž školy tvoří své školní vzdělávací programy (ŠVP). RVP vymezují očekávané výstupy, učivo a také průřezová témata a klíčové kompetence. Lektori paměťových institucí při tvorbě svých programů pro školy mohou a měli by vycházet z jasně stanovených očekávaných výstupů, které RVP vymezuje, a přizpůsobit tak své lekce tematickým plánům. Učitelé pak mají možnost během školního roku využívat paměťové instituce k obohacení konkrétního učiva a jeho větší názornosti. Školy mohou návštěvu paměťových institucí zahrnout i přímo do školního vzdělávacího plánu a využít je i k naplnění některých dílčích průřezových témat. Jak uvádí Alexandra Brabcová v knize *Brána muzea otevřená*²², vznik rámcových a školních vzdělávacích programů značně zjednodušil spolupráci paměťových institucí a škol. Brabcová tamtéž také apeluje na zařazení návštěvy muzea do výukových programů, tedy nejlépe do budoucího školního vzdělávacího programu.²³

Začlenění edukačních programů muzeí a galerií do osnov školy zmiňuje také Markéta Pastorová ve svém příspěvku *Možnosti provázání programů muzeí a galerií se školními vzdělávacími programy*. Podle ní je tato forma výuky náročná na organizaci ze strany školy, ale může přinášet nové metody a obohacení obou zúčastněných stran. Uvádí doslova, že *rámcové vzdělávací programy (státní úroveň) vytváří prostor pro systematictější využití další edukační nabídky vzdělávacích institucí, zejména galerií a muzeí. Školní vzdělávací programy (školní*

²² BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená: [přůvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*. Náchod: Juko, 2003.

²³ I když v době vydání publikace *Brána muzea otevřená* (2003) nebyly ještě rámcové a školní vzdělávací programy schváleny, k tomu došlo až v roce 2004, byly už v procesu přípravy a muzea s nimi počítala.

úroveň) a vyučovací osnovy vybraných předmětů mohou systémově zohlednit vzdělávací a kulturní potenciál regionu a dané lokality.²⁴

Záměrem této kapitoly je poukázat na cíle a kompetence v textu rámcových vzdělávacích programů, k jejichž naplňování je vhodná spolupráce s paměťovými institucemi. Jelikož si školní vzdělávací programy (školní úroveň kurikula) tvoří školy samy a mohou se v tomto tématu lišit škola od školy, pracovat budu jen se státní úrovní kurikula, tedy s rámcovými vzdělávacími programy. A to s pro práci stěžejním Rámcovým vzdělávacím programem pro základní vzdělávání a s Rámcovým vzdělávacím programem pro gymnázia.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání (RVP ZV)

RVP ZV prošel v roce 2021 revizí, která se týkala hlavně oblasti informačních technologií, k jistým změnám ale došlo i v dalších vzdělávacích oblastech. RVP ZV je rozděleno na devět vzdělávacích oblastí, které jsou dále děleny na vzdělávací obory. Každá z devíti oblastí je popsána cílovým zaměřením, očekávanými výstupy a odpovídajícím učivem. Tato diplomová práce se zabývá předmětem dějepis, který je v RVP zařazen, jako jeden ze dvou oborů, do vzdělávací oblasti *Člověk a společnost*. Ta je určena pro žáky 2. stupně základních škol a studentů víceletých gymnázií a bude pro nás stěžejní. Zmíním ale i dalších vzdělávací oblasti, které může využití paměťových institucí rozvíjet. Navíc v rámci spolupráce s paměťovými institucemi je možnost propojit hned několik vzdělávacích oborů.

Člověk a společnost

Již v úvodním popisu této vzdělávací oblasti najdeme poznámku o důležité součásti vzdělávání a tou je *výchova k úctě k přírodnímu a kulturnímu prostředí i k ochraně uměleckých a kulturních hodnot*²⁵. Jelikož paměťové instituce slouží k ochraně a uchování kulturního dědictví, tak je jejich návštěva rozhodně žádoucí pro pochopení důležitosti ochrany uměleckých a kulturních hodnot.

Potřeba spolupráce s paměťovými institucemi je promítnuta i v hlavním poslání vzdělávacího oboru Dějepis, kterým je *kultivace historického vědomí jedince a uchování kontinuity historické paměti, především ve smyslu předávání historické zkušenosti. Důležité je zejména poznávání dějů, skutků a jevů, které zásadním způsobem ovlivnily vývoj společnosti a promítly se do obrazu naší současnosti. Žáci jsou vedeni k poznání, že historie není jen*

²⁴ PASTOROVÁ, Markéta. Možnosti provázání programů muzeí a galerií se školními vzdělávacími programy. In Acta musealia: Muzeum a škola (sborník příspěvků z konference Muzeum a škola). Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007, str. 23.

²⁵ *Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání* [online], 2021. Praha: MŠMT, str. 56 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>.

*uzavřenou minulostí ani shlukem faktů a definitivních závěrů, ale je kladením otázek, jimiž se současnost prostřednictvím minulosti ptá po svém vlastním charakteru a své možné budoucnosti. Obecné historické problémy jsou konkretizovány prostřednictvím zařazování dějin regionu i dějin místních.*²⁶ Místní muzea i knihovny jsou velkým zdrojem pro poznání regionální historie a mnohdy žákům pomohou na příkladech jim blízkých pochopit historii obecnou. Když se žákům poštěstí v institucích vidět i odborné pracovníky při jejich výzkumu, poznají, že historie opravdu není uzavřenou kapitolou a mnohé je ještě stále potřeba objevit a objasnit. Kladení správných otázek, které vedou k nosným zjištěním, je poté důležité nejen v oblasti historického zkoumání.

V cílovém zaměření vzdělávací oblasti je vytýčeno, aby byli žáci vedeni k:

- *rozvíjení zájmu o současnost a minulost vlastního národa i jiných kulturních společenství, utváření a upevňování vědomí příslušnosti k evropské kultuře.* Pokud žáci v rámci vyučování dějepisu nesedí jen v lavicích, ale navštíví paměťovou instituci, zde asi nejspíše muzeum, a program a expozice je zaujmou, budou mít jistě větší zájem o poznávání minulosti vlastního národa i jiných kulturních společenství;
- *vytváření schopnosti využívat jako zdroj informací různorodé verbální i neverbální texty společenského a společenskovedního charakteru.*²⁷ Zde je prostor pro využití knihovny a také archivu, jako důležitých informačních institucí očividný. Lektori i odborní pracovníci v paměťových institucích mohou žáky učit pracovat s dokumenty a texty u nich uložených a využívat tyto materiály jako zdroj relevantních informací.

Přímou zmínku o paměťových institucích najdeme v očekávaných výstupech pro vzdělávací obor Dějepis, kde je napsáno: *uvede příklady zdrojů informací o minulosti; pojmenuje instituce, kde jsou tyto zdroje shromažďovány* a k tomu má žáky dovést učivo o *významu zkoumání dějin, získávání informací o dějinách, o historických pramenech a historickém čase a prostoru.*²⁸ Pokud budou mít žáci možnost navštívit instituce, které shromažďují informace o minulosti, a třeba i přímo vidět prostory, kde jsou historické dokumenty uchovávány, budou schopni mnohem lépe tyto instituce vyjmenovat a popsat jejich přínos pro společnost.

²⁶ RVP ZV, c. d., str. 56.

²⁷ RVP ZV, c. d., str. 57.

²⁸ RVP ZV, c. d., str. 57-58.

Člověk a jeho svět

Tato vzdělávací oblast je koncipována jen pro žáky 1. stupně základního vzdělávání, je tedy mimo vytyčenou oblast diplomové práce, ale předmět dějepis na ni v mnohém navazuje a staví na základech, které tato oblast připravila.

V jejím cílovém zaměření můžeme najít, že vzdělávání směřuje k *orientaci ve světě informací a k časovému a místnímu propojování historických, zeměpisných a kulturních informací* a k *utváření ohleduplného vztahu k přírodě i kulturním výtvorům a k hledání možností aktivního uplatnění při jejich ochraně*.²⁹ Zde se uplatní spolupráce jak s knihovnami a jejich informačními zdroji, tak s muzei, galeriemi i archivy jakožto představitele ochrany a zpřístupnění kulturních hodnot.

Vzdělávací oblast je členěna do pěti tematických okruhů, z nichž pro naše účely zmíníme okruh *Místo kde žijeme*, které klade důraz na poznání regionů žákům blízkých. Například jedním z očekávaných výstupů je, že *žák uvede pamětihodnosti, zvláštnosti a zajímavosti regionu, ve kterém bydlí*.³⁰ Regionální muzea a galerie jsou místem, kde jsou tyto zajímavosti uloženy, a když se žák s nimi prostřednictvím návštěvy seznámí a bude s nimi mít osobní zkušenost, lépe si je zapamatuje.

Dalším okruhem je *Lidé a čas*, jehož podstatou je *vyvolat u žáků zájem o minulost, o kulturní bohatství regionu i celé země. Proto je důležité, aby žáci mohli samostatně vyhledávat, získávat a zkoumat informace z dostupných zdrojů, především pak od členů své rodiny i od lidí v nejbližším okolí, aby mohli společně navštěvovat památky, sbírky regionálních i specializovaných muzeí, veřejnou knihovnu atd.*³¹ Mezi očekávanými výstupy pro tento tematický okruh můžeme mimo jiné najít také to, že *žák využívá archivy, knihovny, sbírky muzeí a galerií jako informační zdroje pro pochopení minulosti*.³² Zde máme tedy explicitně vyjádřenu potřebu vzájemné spolupráce školy s paměťovými institucemi, které jistě musí žák nejprve poznat, aby je poté mohl sám využívat k pochopení minulosti. Je to nabádání pro učitele, ale i pro paměťové instituce, aby docházelo k jejich vzájemné kooperaci.

Umění a kultura

Tuto vzdělávací oblast nejlépe doplňují galerie. V nich se žáci mohou setkávat s uměleckými díly hlavně výtvarného charakteru. Mají tak možnost poznávat tvorbu minulých i současných výtvarníků, která pro ně může představovat inspiraci k vlastnímu výtvarnému projevu. *Tvořivý*

²⁹ RVP ZV, c. d., str. 48.

³⁰ RVP ZV, c. d., str. 49.

³¹ RVP ZV, c. d., str. 48.

³² RVP ZV, c. d., str. 52.

přístup k práci s nimi při tvorbě, vnímání a interpretaci vychází zejména z porovnávání dosavadní a aktuální zkušenosti žáka a umožňuje mu uplatňovat osobně jedinečné pocity a prožitky.³³

Jedním z očekávaných výstupů pro žáka na druhém stupni je také to, že *interpretuje umělecká vizuálně obrazná vyjádření současnosti i minulosti; vychází při tom ze svých znalostí historických souvislostí i z osobních zkušeností a prožitků.³⁴* Pokud nemají žáci možnost navštívit instituci osobně, tyto vizuálně obrazná vyjádření často galerie zpřístupňují v digitální formě na internetu a dnes již v dobré kvalitě. Samozřejmě to nevynahradí setkání s originálem, učitelům to ale dává možnost ukázat svým žákům slavná historická, ale i současná díla a představit jim tak konkrétní tvorbu jednotlivých uměleckých směrů.

Jazyk a jazyková komunikace

Zde se uplatní spolupráce s knihovnami, které jsou velkým pomocníkem při budování čtenářské gramotnosti a také vzdělávání v oblasti získávání informací. V cílovém zaměření vzdělávacího oboru Český jazyk a literatura najdeme, že vede žáka k:

- *samostatnému získávání informací z různých zdrojů a k zvládnutí práce s jazykovými a literárními prameny i s texty různého zaměření;*
- *individuálnímu prožívání slovesného uměleckého díla, ke sdílení čtenářských zážitků, k rozvíjení pozitivního vztahu k literatuře i k dalším druhům umění založeným na uměleckém textu a k rozvíjení emocionálního a estetického vnímání.³⁵*

V očekávaných výstupech okruhu Literární výchova je i přímá zmínka o využití knihovny - *žák vyhledává informace v různých typech katalogů, v knihovně i v dalších informačních zdrojích.³⁶*

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia

Také RVP G prošel v roce 2021 změnami a i zde to bylo hlavně na poli informačních technologií a digitální gramotnosti. Pro účely práce budeme tedy vycházet ze upraveného znění. RVP G je rozdělen na osm vzdělávacích oblastí, z nichž se pro účely této práce zaměřím na jedinou a tou je Člověk a společnost, jejíž je předmět dějepisu součástí.

Člověk a společnost

³³ RVP ZV, c. d., str. 88.

³⁴ RVP ZV, c. d., str. 95.

³⁵ RVP ZV, c. d., str. 17.

³⁶ RVP ZV, c. d., str. 24.

Součástí této vzdělávací oblasti jsou vzdělávací obory Dějepis a Občanský a společenskovědní základ. Nenajdeme zde přímé nabádání k využití paměťových institucí, ale doplněním výuky o jejich návštěvu a spolupráci s nimi mohou studenti dosáhnout některých stanovených cílů a toho, co je od této vzdělávací oblasti očekáváno v rozvoji studenta. V úvodní charakteristice najdeme, že *oblast přispívá k utváření historického vědomí, k uchování kontinuity tradičních hodnot naší civilizace a k občanskému vzdělávání mládeže. Podporuje vědomí neopakovatelnosti a jedinečnosti života, významu lidské důstojnosti a úcty k výtvarům lidského ducha minulých generací i současnosti.*³⁷ Jde tedy o uvědomění si důležitosti zachovat kulturní dědictví a projevit o něho zájem.

V návaznosti na kapitolu Digitalizace v paměťových institucích podotknu také, že se v upraveném vydání RVP G z roku 2021 objevila ve vzdělávací oblasti Člověk a společnost zmínka o digitalizaci a využívání nových digitálních technologií. Přesněji se zde mimo jiné píše, že *vzdělávání v dané vzdělávací oblasti směřuje k utváření a rozvíjení klíčových kompetencí tím, že vede žáka k posuzování vlivu digitalizace na život jedince a proměnu společnosti.*³⁸ Nebo také vedení žáků *ke zvládnutí základů společenskovědní analýzy a historické kritiky při současném využívání digitálních technologií.*³⁹ Digitalizace, byť ne přímo ta týkající se paměťových institucí, je tedy promítnuta i do RVP, což je dle mého názoru velmi dobře, protože jsou tak učitelé i oficiálním dokumentem nabádáni k tomu, aby žáky ještě více seznamovali s možnostmi využití digitálního prostředí a ukázali jeho klady či možná úskalí.

Žák rozlišuje různé zdroje historických informací, způsob jejich získávání a úskalí jejich interpretace. Toto je jeden z očekávaných výstupů oboru Dějepis v Úvodu do studia historie. Učivem k tomuto je *objasnění významu historického poznání pro současnost a práce historika, historické informace, jejich typy, účel a možnost využití.*⁴⁰ Stejně jako na základní škole, tak i na gymnáziu je dobrým zvykem na začátku obsahu předmětu dějepis seznámit žáky se základními typy získávání historických informací a kde jsou uchovávány a zpřístupňovány, aby žák poté věděl, kde může tyto informace v případě potřeby hledat. Jak už jsem zmínila, je jistě žádoucí, když si žáci instituce, shromažďující historické artefakty, mohou prohlédnout naživo, dozvědět se o jejich chodu a možnostech, které nabízejí.

³⁷ *Rámcový vzdělávací program pro gymnázia* [online], 2021. Praha: MŠMT, str. 38 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>.

³⁸ RVP G, c. d., str. 50.

³⁹ Tamtéž.

⁴⁰ Tamtéž, str. 56.

2.3.2 Možnosti spolupráce mezi paměťovými institucemi a školou

Možností, jak může škola spolupracovat s paměťovými institucemi a využívat jejich edukačního potenciálu, je několik, v předložené práci je rozděluji na čtyři způsoby. Není to samozřejmě jediné možné dělení.

- Prvním typem je vlastní **návštěva školní skupiny** (tedy žáků a doprovázejících učitelů, popřípadě i asistentů pedagoga) **přímo v paměťové instituci**. Tu můžeme dále rozdělit na:
 - **návštěvu za účelem účasti na edukačním programu**, který paměťová instituce pro školní kolektivy nabízí. Učitel si buď může vybrat z dané nabídky vzdělávacích programů instituce, nejčastěji zhotovených k doplnění aktuální výstavy či expozice, nebo se předem s edukátorem domluvit na výukové téma, na které by chtěl vytvořit program v paměťové instituci a ideálně, aby ho společnými silami vytvořili.
 - **samostatnou prohlídku instituce a jejich expozic či zpřístupněných sbírek (u knihoven prohlídku možných knih k zapůjčení)**, kde není přítomen edukační pracovník instituce a návštěvu vede učitel;
 - **kombinaci prohlídky (často komentované) s edukačním programem**. Tento typ je nejčastější.

- Druhým způsobem je **učitelova návštěva paměťové instituce** za účelem získání primárních pramenů, které může použít při výuce. Samozřejmě mu nemohou být poskytnuty originály, ale učitel si může udělat kopii, která ač nebude pro žáky setkáním s originálním pramenem, stále bude mít velkou výpovědní hodnotu. Přiznejme, že taková součást učitelovy přípravy je velmi náročná na čas a není možné ji uskutečňovat s větší pravidelností, materiály získané z paměťových institucí ale mohou být pro žáky atraktivním zpestřením výuky. Do této kategorie by potažmo mohly patřit také kurzy dalšího vzdělávání učitelů, které jsou často ve spolupráci s paměťovými institucemi organizovány.

- Třetí možnou cestou, jak zapojit paměťové instituce do výuky, je **využití jejich online zpřístupněných pramenů**. Tedy digitalizovaných sbírek, 3D modelů historických předmětů, virtuálních výstav, knih v elektronické podobě a další.

- Čtvrtá možnost, kterou někdy paměťové instituce školám nabízejí, je **beseda s pracovníkem z paměťové instituce ve škole**. Ovšem ta je pro paměťovou instituci náročnějším způsobem spolupráce, navíc s sebou lektor nemůže na návštěvu školy vzít tolik exponátů, jako by měli možnost žáci vidět v paměťové instituci, a také ve škole na žáky nedýchne jedinečné prostředí instituce.

Na konec můžeme ještě popsat jakýsi nepřímý typ spolupráce nebo spíše bonus vzešlý ze spolupráce, kdy žáci po dobré zkušenosti s výukou v paměťové instituci ji pochválí doma rodičům, a jelikož jsou paměťové instituce otevřeny nejen školním kolektivům, ale i široké veřejnosti, budou moci ve volném čase na návštěvu s rodiči do paměťové instituce. Mohou se společně zúčastnit nějakého doprovodného programu jako jsou různé přednášky, besedy, dětské dny atd. a rozvíjet tedy své vzdělání, v tomto případě cestou neformálního vzdělávání, i mimo školu. A paměťové instituce mají o návštěvníky více.

V praktické části je ke každému způsobu spolupráce uveden a popsán příklad z praxe, v případě online zpřístupněných zdrojů paměťových institucí také několik tipů na zajímavé digitalizované materiály, rozříděných podle využití k tématům jednotlivých ročníků druhého stupně základní školy.

2.3.3 Komunikace mezi paměťovými institucemi a školami

Základem dobré spolupráce mezi školami a paměťovými institucemi je vzájemná komunikace. Na tu poukazuje mnoho autorů, kteří se zabývají touto problematikou (hlavně tedy spoluprací školy a muzeí, ale myšlenky můžeme aplikovat na všechny paměťové instituce) a představuje pro ně jeden z nejdůležitějších předpokladů, aby mohl být vzájemný vztah funkční a efektivní.

Školy si od paměťových institucí představují, že je budou informovat o svých edukačních aktivitách a budou jim posílat nabídku vzdělávacích programů. Paměťové instituce naopak po školách požadují angažovanost a účast na jimi pořádaných edukačních programech, přípravu žáků na tento způsob výuky a také důležitou zpětnou vazbu.

V praxi nejčastěji funguje, když se učitel seznámí s konkrétním edukačním nebo odborným pracovníkem z paměťové instituce, který se jeho oboru nejbližší věnuje, a spolupracují spolu po delší čas.

Pro příklad zmiňuji některé postřehy z textů a z výzkumných šetření, která se okruhem problémů okolo spolupráce a komunikace paměťových institucí se školami zabývala.

V článku z Učitelství novin *Proč neučit přímo v muzeu?* autor uvádí názor českého muzeologa Jiřího Žalmana, podle kterého není spolupráce mezi muzei a školami dostatečná. *"Překážkou je především to, že česká společnost si vzdělávání automaticky spojuje převážně jen s běžným učením. Situace se ale pomalu mění. Například v Národním muzeu v Praze nyní probíhá výstava o lovcích mamutů. Žáci na ni běžně chodí připraveni s pracovními listy a v rámci muzea se skutečně vyučuje. Neexistuje u nás muzeum, které žákům nic nenabízí. Existují ale školy, jež do muzeí vůbec nechodí. Radím proto učitelům, ať se na muzea obracejí a chtějí po nich spolupráci při výuce dějepisu nebo přírodopisu. Mohou se s pracovníky muzea domluvit a podílet se i jako poradci na střednědobé koncepci činnosti muzea. Bude jen přínosné, když do ní bude vstupovat ještě někdo jiný než jen pracovníci muzea. Necht' se školy nejdříve seznámi s možnostmi muzea a pak na něj mají požadavky!"⁴¹*

Problém není ale jen na straně školy, ve stejném článku autor poukazuje také na dluh muzeí vůči školám a zmiňuje slova ředitele Vojenského historického ústavu Aleše Knížka. *"Muzea sama by měla začít připravovat programy pro školy, které budou propojeny se samotnou výukou."⁴²*

Ze závěrečné zprávy z Pokusného ověřování Vzdělávací programy paměťových institucí do škol můžeme číst: *Projekt ukázal, že je nutné vylepšit komunikaci mezi paměťovými institucemi – školou. Školy by neměly nahlížet na paměťové instituce pouze jako na „servisní zařízení.“ Měly by je vnímat jako rovnocenné partnery.⁴³* Rovnocennými partnery je zde trochu nešikovně použito. I když paměťové instituce jsou důležitými činiteli na poli vzdělávání, jistě nejsou v tomto oboru rovnocenní s tradičními vzdělávacími institucemi, jako jsou školy. Jistě je to zde myšleno jako být rovnocenní ve vzájemné komunikaci.

Jaké by mohlo být možné řešení a cesta ke zlepšení komunikace, navrhuje Alena Vavrdová v závěru zprávy z výzkumu o problematice komunikace a spolupráce muzea a školy: *V některých dotaznících se objevovaly výpovědi učitelů, kteří uvedli, že je možné, že nabídky přijdou přímo k vedení školy a dále už se „nedostanou“ z různých možných důvodů k učitelům samotným. Domníváme se tedy, že významným momentem by mohlo být společné setkání ředitelů základních škol přímo v muzeu, kde by všechny zainteresované strany představily své*

⁴¹ DOUBRAVA, Lukáš. *Proč neučit přímo v muzeu?*. Učitelství noviny. Praha, 2006(46).

⁴² Tamtéž.

⁴³ *Závěrečná zpráva: Pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ výsledky mapování zájmu základních škol o edukační programy paměťových institucí.* In: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. Praha: NPMK, 2020 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/proskoly/pokusne-overovani/zaverecne-zpravy>

vize a možnosti. Pro propagaci programů by mělo také velký význam pořádání prohlídek pro učitele, kde by byli učitelé seznámeni s aktuálními programy, které muzeum nabízí, popř. by se mohli účastnit workshopů, které muzeum pro učitele připraví, nejlépe v odpoledních hodinách. Jak výzkum dále ukazuje, učitelé mají zájem s muzeem spolupracovat a jsou také ochotni muzeu pomáhat při vytváření programů pro děti, které musí vycházet z RVP a Školních vzdělávacích programů daných škol.⁴⁴

Nutno ještě dodat, že dnes již mnoho muzeí, galerií a knihoven má na svých webových stránkách přímo v liště složku s názvem „Pro školy“, „Vzdělávací programy“, „Pro školní kolektivy“ a podobné názvy oddílů, ve kterém mohou učitelé nalézt informace o vzdělávacích aktivitách paměťové instituce a nemusejí tedy čekat, až jim nabídka přijde do emailu.

⁴⁴ VAVRDOVÁ, Alena. *Muzeum a škola – výsledky výzkumného šetření k problematice jejich komunikace a spolupráce*. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smišený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 467–473). Brno: Masarykova univerzita, str. 472.

3 MUZEA A GALERIE

3.1 Definice pojmů muzeum a galerie a rozdíl mezi nimi

Oficiální definice **muzea** (a také nejčastěji používaná) je podle Mezinárodní rady muzeí ICOM⁴⁵ a byla v roce 2022 po dlouhodobé diskusi upravena do této podoby: *Muzeum je stálá nezisková instituce ve službách společnosti, která odborně zpracovává, sbírá, konzervuje, interpretuje a vystavuje hmotné i nehmotné dědictví. Muzea jsou otevřená veřejnosti, přístupná a inkluzivní. Podporují a rozvíjejí rozmanitost a udržitelnost, fungují a komunikují eticky, profesionálně a za účasti různých komunit. Nabízejí rozličné podněty pro vzdělávání, potěšení, reflexi a sdílení vědomostí.*⁴⁶

Pro upřesnění rozdílu mezi pojmy muzeum a galerie uvádím také definici z již zmiňovaného Zákona o ochraně sbírek muzejní povahy č. 122/2000 Sb.: *Muzeem je instituce, která získává a shromažďuje přírodniny a lidské výtvořiny pro vědecké a studijní účely, zkoumá prostředí, z něhož jsou přírodniny a lidské výtvořiny získávány, z vybraných přírodnin a lidských výtvořin vytváří sbírky, které trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává, umožňuje způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu jejich využívání a zpřístupňování poskytováním vybraných veřejně prospěšných služeb, přičemž účelem těchto činností není zpravidla dosažení zisku. **Galerií** je muzeum specializované na sbírky výtvarného umění*⁴⁷.

Můžeme tedy říci, že podle zákona je **galerie** specifickým druhem muzea neboli muzeem výtvarného umění. Pojem výtvarné umění je velmi široký, zvláště v dnešní době, kdy se objevují stále další nové techniky a postupy ve vytváření uměleckých děl. Mezi základní obory výtvarného umění patří malířství, sochařství, architektura a fotografie.⁴⁸ Výtvarná umělecká díla jsou nezaměnitelným kulturním bohatstvím a tvoří tak specifický sbírkový fond, který odlišuje galerie (muzea umění) od ostatních typů muzeí. Kvůli nenahraditelnosti, jedinečnosti a vysoké historické i tržní hodnotě uměleckých děl, jsou na galerie kladeny velké nároky při správě, uchovávání i vystavování svých sbírek z hlediska bezpečnosti.

⁴⁵ ICOM (International Council of Museums) je mezinárodní profesní nevládní organizace se statutem konzultanta UNESCO.

⁴⁶ *Definice muzea.* ICOM Česká republika [online]. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://icom-mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>

⁴⁷ § 2 odst. 4 zákona č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů - znění od 1. 2. 2022.

⁴⁸ Příspěvatelé Wikipedie, *Výtvarné umění* [online], Wikipedie: Otevřená encyklopedie, c2022, Datum poslední revize 28. 11. 2022, 08:11 UTC, [citováno 4. 02. 2023] <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=V%C3%BDtvarn%C3%A9_um%C4%9Bn%C3%AD&oldid=22039694>

Dagmar Jelínková a Alexandra Brabcová ve svém příspěvku *Specifika galerií – muzeí výtvarného umění* uvádí jako rozdíl mezi galerií a muzeem toto: *Přijetím zákona č. 122/2000 Sb. se všechny veřejné (státní i regionální) galerie, které před rokem 2000 spravovaly sbírky, staly specializovanými muzei umění. Funkce sbírkotvorných galerií jako otevřeného prostoru pro umělecký diskurs současného umění byla formulací zákona pomínuta, přestože je jedním z hlavních rozdílů galerií oproti ostatním typům muzeí, která muzealizací předmětů a událostí vytvářejí obraz o společnosti. Galerie – muzeum výtvarného umění naopak vedle obecných muzejních povinností plynoucích z definice muzea ICOM poskytují veřejnosti možnost systematického kontaktu s výtvarným uměním garantované kvality. Jsou jediným typem kulturní instituce, zprostředkovávající umění veřejnosti, s touto dichotomií.*⁴⁹

Považuji za dobré upozornit ještě na terminologický problém s pojmem galerie, jelikož jím můžeme myslet:

- galerie = paměťová instituce, jejíž definice byla uvedena výše
- galerie = architektonický prvek, dlouhá chodba v palácích, kde byla umístěna obrazárna (od toho poté odvozena galerie jako výstavní prostor umění)
- galerie = komerční nákupní prostor, kde se buď opravdu prodává výtvarné umění nebo je to obchodní plocha, která nemá s uměním nic společného (např. Galerie Šantovka v Olomouci) – název nejspíše odvozen z architektonické podobnosti dlouhé chodby.

Na závěr jen ve zkratce a zjednodušeně, muzea jsou paměťové instituce, které ve svých sbírkách soustřeďují hmotné doklady o lidské činnosti. Galerie jsou muzea, která se specializují na výtvarné umění.

3.2 Jak to v muzeu funguje (základní pojmy z oboru muzejnictví)

Z definic pojmů muzeum a galerie můžeme číst, jakou mají tyto instituce funkci ve společnosti. V této kapitole bych chtěla popsat, jak to funguje uvnitř zmíněných institucí a to uvedením několika základních pojmů z oboru muzejnictví, se kterými by se návštěvníci nebo školní kolektivy mohly v muzeu setkat.

⁴⁹ JELÍNKOVÁ, Dagmar a ALEXANDRA BRABCOVÁ. *Specifika galerií - muzeí výtvarného umění*. In: Rada galerií České republiky [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <http://rgcr.cz/wp-content/uploads/2019/05/SPECIFIKA-GALERI%C3%8D.pdf>

Nabízí se nejprve definovat, co je to **muzejnictví**. Ve skriptech Muzeologie pro nemuzeology je definováno takto: *Muzejnictví je celá oblast muzejní činnosti, jak po stránce teoretické, tak i praktické. Patří sem tedy nejen muzea a galerie, ale i teoretická pracoviště zaměřená na muzeologii a kulturní dědictví či příslušné úřady a jejich části řešící praktické či metodické otázky muzeí.*⁵⁰ Velmi jednoduše řečeno, muzejnictví se zabývá veškerou činností související s muzeem.

Muzea, jak už bylo v práci několikrát zmíněno, se zajímají o hmotné doklady lidské činnosti. Pokud jsou tyto předměty hodny zachování a ochrany, tj. mají důležitou výpovědní hodnotu o historickém vývoji společnosti či přírody, jsou vyjmuty ze své původní reality, uloženy v muzeu a stávají se **sbírkovými předměty** neboli **muzeáliemi**. Tento proces se nazývá **muzealizace**. Sbírkové předměty tvoří **sbírky** a soustava sbírek je **sbírkovým fondem** muzea.⁵¹ Sbírky jsou uchovávány v **depozitářích**, speciálních místnostech, kde jsou předměty skladovány v ideálních podmínkách, aby nepodléhaly degradaci.

Sbírky muzeum nejen uchovává a stará se o ně, ale musí je ze zákona⁵² také evidovat. K tomu slouží CES – Centrální evidence sbírek muzejní povahy, která je veřejnosti přístupným informačním systémem.⁵³

Návštěvníkům muzea je sbírkový fond představován v podobě **expozií** a **výstav**. Rozdíl mezi těmito dvěma formami muzejní prezentace je jak v jejich době trvání, tak také v charakteru. Expozice je dlouhodobá, vytvářena tak, aby vydržela několik let, a prezentovala zaměření muzea a jeho zásadní sbírky. Často se k ní váže přídavné jméno stálá – stálá expoziice. Výstava je naopak krátkodobějšího charakteru, trvá většinou několik týdnů až měsíců (uvádí se maximálně 2 roky) a její téma nemusí být spjato přímo se sbírkami muzea, ale může reagovat například na aktuální dění ve společnosti, oblíbené a zajímavé náměty nebo třeba prezentuje nové výzkumy. S výstavou se pojí přídavné jméno krátkodobá – krátkodobá výstava. Může být také putovní, tedy vytvořena v jednom muzeu, a zapůjčována do ostatních. Výhodou krátkodobého charakteru výstavy je to, že může prezentovat vzácné předměty, které nesmí být vystavovány delší dobu, a proto nemohou být součástí expozií. Často také mají výstavy specifické zaměření a mohou téma, které prezentují, zpracovat více do hloubky.⁵⁴

⁵⁰ DOLÁK, Jan. *Muzeologie pro nemuzeology*. Bratislava: Muzeológia a kulturne dedictvo, 2019, kapitola Základní pojmy, s. 7. Dostupné online. ISBN 978-80-89881-15-4.

⁵¹ Tamtéž, str. 7-9.

⁵² Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů - znění od 1. 2. 2022.

⁵³ Odkaz na CES online: <https://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-uvod/>

⁵⁴ BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. sv. 1.

Vystavené sbírkové předměty se nazývají **exponáty**. Často jsou ale tak vzácné, že jejich vystavení není možné a jsou vytvořeny jejich velmi přesné kopie, aby mohly být veřejnosti ukázány alespoň v této formě.

K expozicím i výstavám často probíhají různé **doprovodné a edukační programy**, které mají dnes už nejčastěji na starosti muzejní pedagogové. Této činnosti muzea je v práci věnováno více prostoru v kapitole Vzdělávací funkce muzeí.⁵⁵

Typy muzeí

Jak to v muzeu funguje může záviset také na tom, jakého zaměření jsou jeho sbírky, kdo ho zřizuje nebo na jakém místě se nachází. V České republice máme rozsáhlou síť muzeí a galerií, na jejichž dělení můžeme nahlížet z několika hledisek.⁵⁶

Rozdělení muzeí dle zřizovatele:

- státní muzea
- krajská muzea
- městská, místní muzea
- univerzitní muzea
- nezávislá a soukromá muzea
- muzea komerčních společností (podniková)

Rozdělení muzeí dle zaměření sbírek:

- všeobecná (vlastivědná, víceoborová) muzea
- specializovaná muzea, která se podle sbírek dělí dále na:
 - archeologická muzea
 - umělecká muzea
 - historická muzea
 - etnografická muzea
 - přírodovědná muzea
 - geologická muzea
 - muzea vědy a techniky

⁵⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014. ISBN 978-80-244-4302-7.

⁵⁶ Vycházela jsem z dělení, které je uvedeno ve studijním materiálu Úvod do studia muzeologie, který zhotovila PhDr. Markéta Lhotová, Ph.D. na Technické univerzitě v Liberci pro zimní semestr 2019/2020 dostupný z: <https://khi.fp.tul.cz/images/Lhotova/USTUM.pdf> a také z prezentace: FIALOVÁ, Dagmar. *Typologie muzeí*. In Asociace muzeí a galerií České republiky [online]. 2009 [cit. 2022-03-28]. Dostupný z www.czmuseums.cz/amg/UserFiles/File/.../Typologie%20muzei.ppt

- vojenská muzea
- průmyslová muzea
- Specializovanými muzei jsou také galerie neboli muzea umění. Ty se ještě mohou úžeji specifikovat na obrazárny (jinak také pinakotéky, kde jsou sbírkami obrazy) a glyptotéky (sbírkami jsou sochařská díla).
- Při muzeích nebo památkových objektech vznikají také lapidária, ve kterých jsou soustředěny kamenosochařské sbírky.

Rozdělení muzeí dle akviziční činnosti:

- celosvětová
- národní
- regionální
- místní

Rozdělení muzeí dle místa a způsobu prezentace:

- tradiční muzea
- muzea v přírodě (skanseny)
- muzea v historických sídlech a objektech

Jen pro představu, v České republice bylo v roce 2021 podle NIPOS⁵⁷ provozovaných 463 muzeí a galerií, z nichž 374 bylo zřizováno veřejnou správou – státem a krajskou a obecní samosprávou. Co se týče zaměření, bylo 49% institucí vlastivědných (víceoborových) a asi 15% bylo muzeí výtvarného umění (galerií). Další byla muzea různého zaměření.⁵⁸

https://icom-czech.mini.icom.museum/wp-content/uploads/sites/34/2020/05/Digitization_resume_CZ-1.pdf

3.3 Historie muzeí a galerií

Muzea a galerie byly od počátku už svou podstatou instituce s velkou kulturně-edukační funkcí, chceme-li tedy vystihnout historii muzeí jako vzdělávacích institucí, měli bychom začít

⁵⁷ NIPOS = Národní informační a poradenské středisko pro kulturu (<https://www.nipos.cz/nipos-onas/>)

⁵⁸ *Statistická data 2021: Muzea a galerie* [online]. In: Statistika kultury České republiky, str. 8. [cit. 2023-03-28]. Dostupné z: <https://www.statistikakultury.cz/poskytovatele-kulturnich-sluzeb/>

u jejich vzniku. O muzeu jako veřejné instituci můžeme mluvit teprve asi posledních dvě stě let, potřeba uchovávat předměty vzácné, zajímavé nebo důležité je ale patrná již z dob prehistorie. Je ale složité říci, nakolik si tehdejší lidé uvědomovali význam takových sbírek pro uchování historické paměti. Také nemůžeme přesně určit, kdy se začal projevovat tzv. **muzejní fenomén**, neboli touha nejen sbírat cenné předměty a zachovat jejich hodnotu pro budoucí pokolení, ale i potřeba jejich zpřístupnění a vzdělání většího okruhu lidí. Je otázka, jestli už byl patrný u prehistorických obřadů, kdy byly uctívány a vystavovány různé kultovní předměty, nebo o něm můžeme mluvit až u starověkých civilizací, u kterých byla doložena významná sbírkotvorná činnost.⁵⁹

Každopádně má muzejní fenomén kořeny ve **sběratelství**, o kterém můžeme podle nálezů rozsáhlých sbírek pokladů starověkého světa mluvit již od 2. tisíciletí před naším letopočtem. Sbírkou vytvářeli hlavně příslušníci vyšších vrstev jako byli panovníci nebo kněží a byly nalezeny například v Mezopotámii, Egyptě i Číně a hlavně v antickém Řecku a Římě.⁶⁰

Právě v **antice** můžeme hledat předchůdce dnešních muzeí. Vždyť i slovo muzeum je odvozeno od řeckého **museion**, tedy chrámu Múz, bohyň umění a vědy, ve kterém se scházeli učenci. Sbírkou v těchto chrámech, souhrnně označovány jako poklady (thesauros), byly velmi rozmanité. Obsahovaly jak umělecké, náboženské, historické, tak i přírodní cennosti a samozřejmě nesměly chybět i písemnosti, které byly ukládány v knihovnách. Chrám Múz platily za centra vzdělanosti, umění a vědy. Do těchto svatyní ale měli možnost vstupovat jen příslušníci nobility, nebyly tedy zcela veřejné. Za všechny zmíním asi nejznámější instituci starověkého světa, kterou byl Museion v Alexandrii, jehož součástí byla i slavná Alexandrijská knihovna.⁶¹

S úpadkem antiky se zapomělo také na chrám Múz. Další důležité období sběratelství můžeme pozorovat od **raného středověku**, který byl velmi ovlivněn křesťanstvím. Sběrateli byli panovníci, církve a lidé z vyšších vrstev společnosti. Za to nejcennější, co mohli mít ve sbírkách, se tehdy považovaly různé ostatky světců, vzácné předměty používané při liturgických obřadech, ale také umělecké předměty související s náboženským životem. U nás nejznámější sbírkou tohoto období je tzv. Svatovítský poklad, za jehož zakladatele se považuje

⁵⁹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

⁶⁰ DROBNÝ, Tomáš a Pavla VYKOUPILOVÁ, ed. *Muzejní edukátor: studijní materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2020.

⁶¹ Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014.

kníže Václav. Velkým sběratelem byl také Karel IV., který i pořádal výstavy relikvií pro veřejnost na Karlově náměstí (tehdejším Dobyččím trhu).⁶²

Příchod **renesance** v 15. století s sebou přinesl také větší a fundovanější zájem o sbírkotvornou činnost, ta se ale stále týkala majetnějších obyvatel, hlavně šlechty, a měla soukromý charakter. Sbírkový představitel pro šlechtu symbol prestiže a hrály velkou reprezentativní úlohu. Svůj prostor dostávaly také sbírky umění a právě v renesanci začala éra galerií – dlouhých chodeb, na jejichž stěnách byly vystaveny obrazy. S rozvojem vědy, objevnými plavbami nebo třeba na kavalírských cestách získávali aristokraté další a další významné předměty do svých sbírek, kterým se v období do 18. století říkalo **kabinety**. Nejprve byly všeobecné, v průběhu dalších staletí se začaly specializovat. K nejvýznamnějším sběratelským rodům patřili Medicejové ve Florencii, u nás potom Habsburkové v čele s Rudolfem II. a jeho slavnými sbírkami.⁶³ Využití sbírek ke vzdělávacím a výchovným účelům a dokonce i vznik určité formy muzea propagoval v renesanci například Jan Ámos Komenský. Chtěl, aby žáci mohli pozorovat věci přímo, nejen si je představovat z popisu nebo je vidět na obrázku. A ve vzniku muzejního zařízení viděl možnost, jak by se tzv. zásada názornosti mohla naplnit.⁶⁴

Od 17. století s rostoucí touhou po větší vzdělanosti obyvatel, vzniká také potřeba zpřístupnění soukromých sbírek širší veřejnosti. Sbírkový šlechtických rodů se staly základem pro vznik veřejných muzeí. Úplně prvním bylo univerzitní muzeum v Basileji, které se veřejnosti otevřelo roku 1671. V závěsu za ním bylo roku 1683 otevřeno Ashmolean Museum v Oxfordu.⁶⁵

K masovému zakládání muzeí ale dochází až s příchodem osvícenských myšlenek v 18. století, a to kvůli potřebě vzdělávacích a komunitních institucí, jejichž základem jsou utříděné sbírky, které se zpřístupňují co nejširší veřejnosti. Vznikají významné instituce jako Gallerie degli Uffizi ve Florencii (1743), Britské muzeum v Londýně (1753), Ermitáž v Petrohradě (1764) nebo Louvre v Paříži (1794). V českých zemích se roku 1796 zrodila

⁶² JAGOŠOVÁ, Lucie, Otakar KIRSCH, Jaroslav HANKO a Martin VITKO. *Muzejní profese a veřejnost 1: Nástin historie a současnosti vzájemných vztahů muzeí a jejich publika* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2016 [cit. 2023-03-29]. ISBN 978-80-210-8432-2. Dostupné z: doi:10.5817/CZ.MUNI.M210-8432-2016

⁶³ Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014.

⁶⁴ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

⁶⁵ JŮVA, Vladimír. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido, 2004.

Společnost vlasteneckých přátel umění, která založila Akademii umění a Obrazárnu a později se z ní vyvinula Národní galerie v Praze.⁶⁶

Muzea se postupně otevírají za stejným účelem, jako dnes, tedy pro studium, výchovu, vzdělávání a potěšení. 19. století se pojí s uvědomováním si národní identity a s tím spojeným vznikem národních muzeí. Do této doby také spadá založení našich nejvýznamnějších muzeí, tedy Slezského zemského muzea v Opavě (1814), Moravského zemského muzea v Brně (1817) a Národní muzeum v Praze (1818).⁶⁷

S národním hnutím bylo také spojeno pořádání světových a národopisných výstav, které bylo velkým impulsem k zakládání nových muzeí. U nás to byla proslulá Národopisná výstava československá, která se konala roku 1895 v Praze. Postupně vznikají různá specializovaná muzea a také nové typy těchto institucí, jako jsou dětská muzea, která se pojí s důležitou muzejně-pedagogickou prací a rostoucí vzdělávací funkcí muzea. Dále jsou zakládána muzea v přírodě neboli skanseny, za které můžeme jmenovat naše slavné Valašské muzeum v přírodě, které bylo založeno roku 1925 v Rožnově pod Radhoštěm. Velký rozvoj zaznamenala také regionální muzea.⁶⁸

Ve 20. století muzea dále upevňují svou důležitou funkci institucí zachovávajících kulturní hodnoty a vzdělávajících společnost, avšak válečné období zanechalo plno muzeí poničených a bylo znehodnoceno mnoho významných sbírek. Po druhé světové válce se ještě více rozvíjí vzdělávací funkce paměťových institucí, jsou položeny základy muzejní pedagogiky. Velkým milníkem se stal rok 1946 a vznik Mezinárodní rady muzeí ICOM, nevládní organizace sdružující muzea všech typů a zaměření. Poválečné období u nás se neslo v duchu nového režimu, kterému se musel přizpůsobit i chod muzeí.

Muzea dnes, ve 21. století, se snaží pružně reagovat na různé změny ve společnosti, zaměřují se na lepší komunikaci s návštěvníkem a kladou důraz na jeho prožitek při kontaktu s exponáty, a to s využitím nejrůznějších moderních technologií. Edukační role muzea je v současné době velká a muzejní pedagogika, která k tomu velkou měrou přispívá, bude představena v následující podkapitole.

⁶⁶ DROBNÝ, Tomáš a Pavla VYKOUPILOVÁ, ed. *Muzejní edukátor: studijní materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2020.

⁶⁷ ŽALMAN, Jiří. *Historie muzeí a galerií: Historie českých, moravských a slezských muzeí a galerií*. In: CES online: Centrální evidence sbírek muzejní povahy [online]. 2002 [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.cesonline.cz/arl-ces/cs/ces-historie/>

⁶⁸ DROBNÝ, Tomáš a Pavla VYKOUPILOVÁ, ed. *Muzejní edukátor: studijní materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2020.

3.4 Výchovně vzdělávací funkce muzeí

Muzea můžeme směle označit jako jedny z nejdůležitějších institucí v procesu zachování kulturní kontinuity a kulturních hodnot. Skrze výstavy a expozice umožňují návštěvníkům všech věkových kategorií přístup k rozsáhlým sbírkám historických předmětů, které se vyznačují svou jedinečností a nenahraditelností. Autentická zkušenost s historií, vědou, uměním a kulturou už sama o sobě vytváří v muzeu ideální výchovné prostředí a prostor pro učení se něčemu novému. Edukační potenciál muzea je ale v současnosti ještě dále rozvíjen díky vědnímu oboru, kterým je muzejní pedagogika.

Na edukační působení muzea lze pohlížet ze dvou úhlů. Prvním je to, jak muzeum účinkuje na návštěvníka svými unikátními sbírkami a prostředím bez dalšího programu nebo výkladu průvodce. Petra Šobáňová označuje tento způsob jako „*neintencionální*“ působení muzea na návštěvníka, který si expozici pouze prohlíží a není účastníkem organizovaného edukačního programu.⁶⁹ Oproti tomu intencionální působení vnímá jako záměrné a plánované procesy učení směřující k poznání hodnoty muzeálií a předání kulturních hodnot, kterými se vyznačuje muzejní edukace, hlavní předmět muzejní pedagogiky. Blíže se jimi zabývám v podkapitole 3.3.2. Muzejní pedagogika a muzejní edukace.

Muzea vytvářejí prostředí, ve kterém dochází ke všem třem typům vzdělávání – formálnímu, neformálnímu i informálnímu. Svou samostatnou činností se podílí především na neformálním a informálním vzdělávání, ale, jak podotýká Šobáňová, *nejčastěji dnes dochází k využívání edukačního potenciálu muzea v kontextu vzdělávání formálního, tedy ve spolupráci se školami.*⁷⁰ Této problematice se věnuji v podkapitole 3.3.3. s názvem Spolupráce muzeí a škol.

Pokud muzejní pedagogové nebo jiní odborní muzejní pracovníci organizují přednášky, semináře, soutěže, besedy, doprovodné programy k výstavám, komentované prohlídky a další podobné muzejně-pedagogické projekty, mluvíme o **neformálním vzdělávání**. Dochází při něm k záměrnému učení, není ale součástí formálního vzdělávacího systému. Účast na těchto aktivitách muzea je dobrovolná a učení se neřídí přísně podle osnov. To ale neznamená, že by nebylo organizované nebo by se nemělo dospět k jistému výukovému cíli.⁷¹

⁶⁹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, str. 220.

⁷⁰ Tamtéž, str. 231.

⁷¹ JŮVA, Vladimír: *Základy obecné pedagogiky, vývoj muzejní edukace*. In: DOLÁK, Jan, Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014, str. 7-10.

Muzeum se podílí také na **informálním vzdělávání**, ke kterému dochází v průběhu každodenních aktivit a je neorganizovanou formou učení. Cílem muzea je návštěvníkům, kteří mají zájem, nabídnout příležitost objevovat a prozkoumávat výstavy a expozice a nechat na sebe působit vystavené sbírkové předměty. Muzea se v dnešní době snaží zajistit, aby byla přístupná pro různé skupiny lidí, nevyjímaje ty se zdravotním postižením. Můžeme se setkat s výstavami, při kterých se zkoumá dotykem, s expozicemi, které jsou na míru stavěny malým dětem, s různými vizualizacemi, s dobře fungujícími audioprůvodci, s bezbariérovým přístupem a dalšími úpravami, které podporují učení všech návštěvníků, kteří si přišli do muzea pro poznání.

Pokud bychom chtěli předchozí definované pojmy dát dohromady, zařadili bychom pod intencionální působení muzea vzdělávání formální a neformální, pod neintencionální působení muzea bychom zařadili vzdělávání informální.

Zmíním ještě zajímavé dělení výchovného působení muzea, které uvádí ve své publikaci *Muzeum a výchova* Josef Beneš. Podle něj *muzeum ovlivňuje tyto složky vědomí*:

- *racionální sféru vědomí, pak jde o působení informativní;*
- *emocionální složku vědomí, pak jde o působení formativní.*⁷²

3.4.1 Muzejní pedagogika a muzejní edukace

Muzejní pedagogika je mladý vědní obor, který se zabývá edukačními procesy (výchovou a vzděláváním) souvisejícími s muzeem. Podle Vladimíra Jůvy ji můžeme charakterizovat jako *teorii a praxi edukace v muzeu*⁷³ a *muzejní edukace tvoří základní kategorii muzejní pedagogiky*⁷⁴. Zdálo by se, že pojem muzejní edukace a muzejní pedagogika fungují téměř jako synonyma, vždyť oba termíny se mohou přeložit do angličtiny jako museum education, v této práci ale budeme vycházet z textu Petry Šobáňové, která specifikuje tyto dva pojmy takto: *pro označení praxe raději použijeme pojem muzejní edukace, zatímco pojem muzejní pedagogika budeme chápat jako označení teoretického systému, samostatné pedagogické disciplíny, která zkoumá edukační realitu v muzeu nebo s muzeem a jeho sbírkami spojenou.*⁷⁵

⁷² BENEŠ, Josef. *Muzeum a výchova*. Praha : Ústav pro informace a řízení v kultuře, 1980. Převzato z: ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, str. 160.

⁷³ JŮVA, Vladimír. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido, 2004, str. 122.

⁷⁴ JŮVA, Vladimír: *Základy obecné pedagogiky, vývoj muzejní edukace*. In: DOLÁK, Jan, Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014. str.7.

⁷⁵ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, str. 43.

Muzejní edukace nemá přívlastek muzejní jen proto, že se odehrává v prostorách muzea, ale protože prostředkem edukace je jedinečný předmět ze sbírek muzea, který funguje jako doklad o kulturních hodnotách jistého společenství. Je důležité, jako už vícekrát v textu, zdůraznit jeho nenahraditelnost a jedinečnost a také jakým způsobem k nám skrze něj promlouvá historie. A o toto vysvětlení by se měl postarat právě **muzejní pedagog** nebo jiný odborný muzejní pracovník, který má na starosti muzejní edukaci. A to ať už přímo – osobním výkladem a provedením po výstavě, nebo nepřímo – skrze popisky, vysvětlivky nebo pracovní listy k výstavě či expozici, které pro návštěvníky připravil s jasným edukačním záměrem.⁷⁶

Muzejní pedagog, stejně jako učitel ve škole, se snaží dovést žáky i další návštěvníky k dosažení edukačních cílů, a to pomocí vyučovacích metod neboli cest a způsobů, které k těmto cílům žáka vedou. Polemika o tom, jaké jsou nevhodnější a nejefektivnější metody pro muzejní edukaci, by vydala na dalších několik stránek. Tomuto tématu se věnují práce z oboru muzejní a galerijní pedagogiky.⁷⁷

Muzejní pedagog může u nás v současnosti získat i příslušné vysokoškolské vzdělání a to ve studijním oboru Muzejní a galerijní pedagogika nebo Edukátor v kultuře například na Pedagogické fakultě Univerzity Palackého v Olomouci.

Na stránkách Metodického centra muzejní pedagogiky, které spravuje Moravské zemské muzeum v Brně, je k nalezení informace o konání kurzů, seminářů nebo workshopů s tematikou muzejní pedagogiky.

3.4.2 Spolupráce muzeí a škol

Škola i muzeum jako instituce mají několik společných znaků, ale každá zvlášť samozřejmě i svá specifika. Jedním ze společných zájmů je výchova a vzdělávání, kdy je na tomto poli žádoucí spolupráce obou institucí a ta mezi nimi i tradičně funguje. Ne vždy byla ale na takové úrovni, jako je dnes.

Nejprve měla podobu školní výuky v muzeu, kterou měl plně v režii učitel a muzeum spíše tvořilo kulisu. Až později se začala v muzeích utvářet pozice muzejního pedagoga, který mimo jiné činnosti připravuje také edukační programy určené pro školní kolektivy a návštěvu

⁷⁶ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace – teoretické vymezení stěžejního termínu muzejní pedagogiky*. In: *Muzeum a škola: sborník příspěvků z konference Muzeum a škola*. Ve Zlíně: Muzeum jihovýchodní Moravy, 2011.

⁷⁷ Například:

MRÁZOVÁ, Lenka a Barbora SVÁTKOVÁ. *Aktivizující metody v muzejní pedagogice*. 2016. vyd. Brno: Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2016. Dostupné na webu Metodického centra muzejní pedagogiky.

muzea posouvá z prosté exkurze na výuku, která má rysy formálního vzdělávání a lze ji využít jako kvalitní obohacení běžné výuky školní.

Velkým milníkem ve zefektivnění spolupráce škol a muzeí bylo vytvoření a následné zavedení rámcových a školních vzdělávacích programů, které stanovují požadavky na vzdělávání ve školách a vymezují oblasti vzdělávání. Muzea tak mohou pomocí těchto kurikulárních dokumentů své edukační programy lépe přizpůsobit pro školní kolektivy a stát se tak pro školu partnerem, který jí pomáhá naplňovat edukační cíle.⁷⁸

Vzájemná spolupráce mezi školou a muzeem je pro obě instituce dozajista velmi přínosná, využívají navzájem svých specifík a těží z nich. Lze na ni pohlížet ze dvou stran, tedy jak spolupráci vnímá muzeum, co může nabídnout a jaké má směrem ke škole požadavky, a naopak, jak může být škola pro muzeum přínosná a co od něho žádá.

Vnímání spolupráce ze strany muzea

Muzeum nabízí svým návštěvníkům, tedy i školním kolektivům, své expozice, výstavy a k nim vedené doprovodné nebo edukační programy, často šité přímo na míru školám. V práci již by několikrát zmiňován velký přínos autentického muzejního prostředí a originality muzejních sbírek a exponátů pro společnost obecně. Nejinak je tomu u školních kolektivů, které se v muzeu setkávají s jedinečnými muzeáliemi, se kterými nemohou přijít do kontaktu nikde jinde. Důležité je také odborné zázemí muzea a záruka kvalitního zdroje informací a možnost pro žáky setkat se se specifickou prací muzejních pracovníků. V neposlední řadě je muzeum také dobrým zdrojem inspirace, ať už pro žáky či pro učitele.⁷⁹

Požadavky muzea na školu popisuje Alena Brabcová v publikaci k projektu Brána muzea otevřená tak podrobně a výstižně, že je uvádím doslova.

Je třeba, aby:

- *škola objevila a rozpoznala vzdělávací a výchovnou hodnotu muzea pro své vzdělávací záměry*
- *se v muzeu odehrávaly aktivity, které škola nemůže nabídnout nebo zajistit*
- *návštěva muzea byla zahrnuta do výukového programu každé školy (zatím se zpravidla nachází v kategorii školních výletů)*
- *návštěva muzea byla ve spolupráci s muzeem předem koncepčně připravena tak, aby mohla být co nejefektivněji využita*

⁷⁸ PASTOROVÁ, Markéta. *Možnosti provázání programů muzeí a galerií se školními vzdělávacími programy*. In Acta musealia: Muzeum a škola (sborník příspěvků z konference Muzeum a škola). Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007.

⁷⁹ ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

- škola pomohla vybrat adekvátní část expozice nebo výstavy (návštěva celého muzea nebo příliš rozsáhlé výstavy se mine účinkem)
- po návštěvě muzea následovaly aktivity ve škole, zamyšlení nad smyslem předmětu výstavy
- škola poskytla navštívenému muzeu zpětnou vazbu
- škola žáky na návštěvu muzea připravila (s ohledem na ostatní návštěvníky je mj. zapotřebí poučit děti o vhodném chování ⁸⁰)

Jsou to nejen požadavky, ale i velmi důležité předpoklady pro úspěšnou spolupráci mezi školou a muzeem.

Vnímání spolupráce ze strany školy

Na problematiku se teď budeme dívat z druhé strany, tedy z pohledu školy směrem k muzeu. Návštěva školních kolektivů v muzeu je žádaná, protože představuje podstatnou část v návštěvnosti muzea. A pokud jsou žáci spokojeni a mají chuť se do muzea vracet, vezmou s sebou i rodiče a muzeum si tak vlastně vychovává další návštěvníky. Škola tedy muzeu nabízí značný přísun návštěvníků. Může působit pro muzeum ale i jako inspirace, ať už různými výukovými metodami nebo formou práce se žáky. Ze zkušenosti lektora edukačních programů ještě zmíním upřímnou zpětnou vazbu ze strany žáků, která poskytuje ještě jiné podněty, než ze strany dospělých návštěvníků nebo učitelů.

Zjistit, jaké jsou požadavky školy směrem k muzeu, bylo jedním z cílů výzkumného šetření Petry Šobáňové k její práci Edukační potenciál muzea. Reagovala tak na informaci, že i když teoreticky učitelé spatřují muzejní edukaci jako velmi přínosnou a žádanou, v praxi ji až tolik nevyhledávají. Zjištěním, co si školy představují zlepšit na edukační činnosti muzea, by se mohla prohloubit jejich vzájemná spolupráce. Výsledné požadavky Šobáňová shrnuje pod tyto kategorie:

Jak a čím by tedy podle respondentů muzea učitele a jejich žáky více zaujala?

- *animačními a dalšími doprovodnými programy (a muzejním pedagogem, který je připravuje a vede) ... možnost uvedlo 63 % respondentů;*
- *lepší expozicí (sem nyní zahrnujeme i návrhy na zohlednění dětského návštěvníka při tvorbě expozic a požadavek moderních technologií v muzeu, které byly jistě uvažovány jako součást expozice) ... možnost uvedlo 36 % respondentů;*

⁸⁰ BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená: [průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*. Náchod: Juko, 2003, str. 28-29.

- naplněním konceptu „přátelského muzea“⁸¹ (do něhož jistě můžeme zahrnout otázku vstupného a lepšího public relations) ... možnost uvedlo 23 % respondentů;
- různými formami propojení a spolupráce muzea se školou (kam můžeme vřadit i ohled na dětského návštěvníka při tvorbě expozic) ... možnost uvedlo 19 % respondentů.⁸²

Ať už je na spolupráci muzea a školy pohlíženo jakkoli, pokud má být úspěšná, je velmi důležitá dobrá komunikace mezi oběma institucemi. V obou zmíněných publikacích se uvádí, že by muzea měla zlepšit svou propagaci a jít více vstříc školním kolektivům. Školy by měly spolupráci s muzeem zanést do svých vzdělávacích programů a využívat co nejvíce jejich nabídky. Od vydání novější z publikací ale už uplynulo více jak deset let a dle mého názoru se všechna tato přání, vyslaná směrem ke zlepšení spolupráce a komunikace mezi institucemi, pomalu plní. Ukázkou spolupráce muzea a školy v praxi uvádím v praktické části.

⁸¹ „přátelské muzeum“ neboli muzeum, které je vstřícné, otevřené, vlídně přijímá návštěvníky

⁸² ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012, str.244-245.

4 KNIHOVNY

4.1 Definice pojmu knihovna a její služby

Pod pojmem knihovna si můžeme představit:

- instituci, která poskytuje knihovní a informační služby
- policový systém uložení knih v domácnosti
- organizované uskupení určitých dokumentů, nahrávek, obrázků či dalších materiálů v počítači nebo jiném digitálním zařízení.

V práci se budeme zabývat knihovnou jako institucí, kterou se podle knihovního zákona rozumí zařízení, v němž jsou způsobem zaručujícím rovný přístup všem bez rozdílu poskytovány veřejné knihovnické a informační služby vymezené tímto zákonem, a které je zapsáno v evidenci knihoven.⁸³

Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy definuje knihovnu takto: *Kulturní, informační a vzdělávací instituce, která shromažďuje, zpracovává a uchovává organizovanou sbírku dokumentů a poskytuje knihovnické a informační služby uživatelům.*⁸⁴

Mezi povinné služby veřejných knihoven patří:

- zpřístupňování knihovních dokumentů z knihovního fondu knihovny nebo prostřednictvím meziknihovních služeb z knihovního fondu jiné knihovny (tedy ve zkratce výpůjční služby);
- poskytování ústních bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší a zprostředkování informací z vnějších informačních zdrojů, zejména informací ze státní správy a samosprávy (tedy ve zkratce informační služby);
- umožnění přístupu k informacím na internetu (digitální služby),

Mezi nepovinné služby veřejných knihoven řadíme:

- umožnění přístupu k placeným informacím na internetu
- kulturní, výchovnou a vzdělávací činnost (přednášky, programy pro školy
- vydávání tematických publikací
- poskytování reprografických služeb

⁸³ § 2 písm. a) zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) - znění od 1. 2. 2022.

⁸⁴ SODOMKOVÁ, Jana. Knihovna. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001990&local_base=KTD.

- poskytování písemných bibliografických, referenčních a faktografických informací a rešerší.⁸⁵

V současné době, kdy velmi prudce roste počet elektronických informačních zdrojů, je důležitým posláním knihovny také pomáhat veřejnosti se v těchto zdrojích orientovat, umět je vyhledávat a pracovat s nimi.

4.2 Systém knihoven v České republice

Podle knihovního zákona tvoří systém veřejných knihoven:

- a) **knihovny zřízené Ministerstvem kultury** - Národní knihovna České republiky, Knihovna a tiskárna pro nevidomé K. E. Macana, Moravská zemská knihovna v Brně
- b) **krajské knihovny**, zřízené příslušným orgánem kraje
- c) **základní knihovny**, zřízené příslušným orgánem obce (obecní, městské)
- d) **specializované knihovny** (akademické, univerzitní, školní, technické, lékařské, muzejní, galerijní a archivní knihovny, pedagogické, zemědělské a další, pozor ale, ne všechny jsou veřejné!)⁸⁶

4.3 Digitální knihovny

*Digitální knihovna je digitální obdoba klasické knihovny, která získává, katalogizuje, skladuje a ochraňuje digitální dokumenty v digitálním repozitáři a rovněž je zpřístupňuje.*⁸⁷

Knihovny u nás používají nejčastěji ke zpřístupňování svých digitálních a digitalizovaných děl systém Kramerius. Seznam knihoven, které Kramerius používají, najdeme v Registru Krameriiu společně s odkazy na digitální knihovny. V tomto registru je ke každé knihovně uveden také počet digitalizovaných titulů a také informace o tom, jestli u nich najdeme digitalizovaná díla nedostupná na trhu (DNNT). Odkaz na registr Krameriiu zde:

<https://registr.digitalniknihovna.cz/>

⁸⁵ § 4 odst. 1 zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) - znění od 1. 2. 2022.

⁸⁶ § 3 zákona č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) - znění od 1. 2. 2022.

⁸⁷ BARTOŠEK, Miroslav. *Digitální knihovny*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.

Registr Kramerii English

Hledat v tabulce Všechny

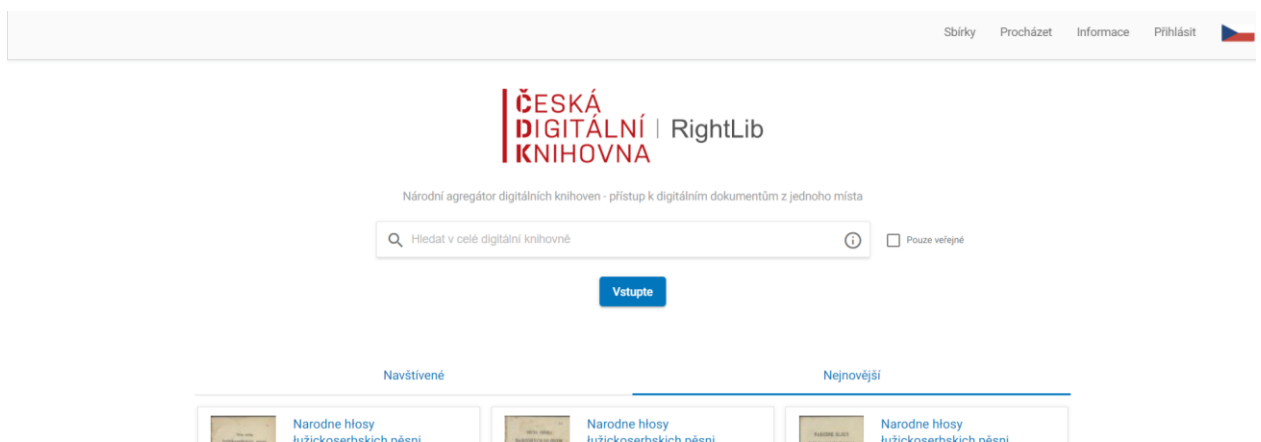
Název	Kód	Kramerius - API	Verze	Kramerius - klient	Verze	Sbírk	Tituly	Strany	Dopor
Národní knihovna České republiky	nkp	https://www.ndk.cz	5.8.3	https://www.ndk.cz	2.4.2	49	246 533	72 219 127	3
Katalóg digitálnej knižnice	snk	https://onk.snk.sk	7.0.23	https://onk.snk.sk/	-	12	235 267	54 376 799	0
Národní filmový archiv	nfa	https://library.nfa.cz	5.8.3			5	311	458 067	1
Městská knihovna v Praze	mfp	https://kramerius4.mfp.cz	5.7.2	https://www.digitalniknihovna.cz/mfp	2.4.9	32	9 906	1 662 437	3
Západočeské muzeum v Plzni	zcm	https://kramerius.zcm.cz	5.3.3			0	42	488 520	1
Výzkumný ústav geodetický, topografický a kar...	vugtk	https://kramerius.vugtk.cz	5.4.2			0	15	125 469	0
Vysoká škola uměleckooprůmyslová v Praze	vsup	https://kramerius.vsup.cz	5.8.3	https://kramerius.vsup.cz	2.4.2	0	135	22 729	0
Vysoká škola ekonomická v Praze	vse	https://kramerius.vse.cz	5.8.3			5	1 379	211 956	2
Knihovna Antonína Švehly	uzei	https://kramerius.uzei.cz	5.7.2	https://dk.uzei.cz	2.3.5	0	3 072	626 119	2
Uměleckooprůmyslové muzeum v Praze	upm	https://kramerius.upm.cz	5.8.3	https://kramerius.upm.cz	2.4.9	0	18	89 672	1
Národní technická knihovna	ntk	https://kramerius.techlib.cz	5.8.3	https://kramerius.techlib.cz/krameri...	2.0.5	17	2 189	540 199	1
Knihovna Ústeckého kraje	svkul	https://kramerius.svkul.cz	5.8.3			2	1 055	543 316	1

Obrázek 1: Printscreen úvodní stránky Registru Kramerii. Zdroj: <https://registr.digitalniknihovna.cz/>

V digitálních knihovnách můžeme najít a číst díla, která nejsou chráněná autorským zákonem, tedy jsou volně dostupná, a také díla nedostupná na trhu, omezena vydáním do roku 2002. Pokud bychom chtěli číst tituly, které nejsou volně dostupné, ale v katalogu digitální knihovny je nalezneme, musíme jít přímo do budovy knihovny, která provozuje digitální knihovnu, a na jejich terminálu se k tomuto dílu dostaneme.

Zastřešující webovou digitální knihovnou je Česká digitální knihovna. Česká digitální knihovna (ČDK) obsahuje metadata průběžně sklizená z digitálních knihoven provozovaných v České republice. Seznam zapojených knihoven je po vstupu do digitální knihovny ve filtru s názvem Zdroj. Cílem je postupně zapojit všechny digitální knihovny v České republice provozované v systému Kramerius. ⁸⁸ Odkaz na Českou digitální knihovnu zde:

<https://ceskadigitalniknihovna.cz/>

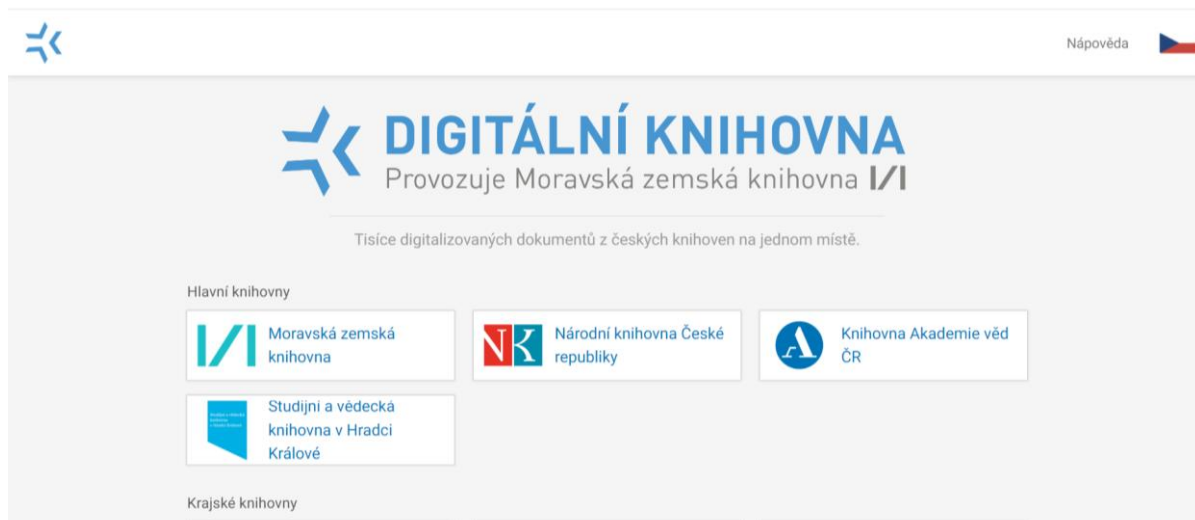

Obrázek 2: Printscreen úvodní stránky České digitální knihovny. Zdroj: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/>

⁸⁸ Česká digitální knihovna [online]. [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/about>

Také Digitální knihovna, kterou provozuje Moravská zemská knihovna v Brně, slouží jako rozcestí pro digitální knihovny. Z jejich stránek se lze dostat na stránky digitálních knihoven jednotlivých institucí. Odkaz na Digitální knihovnu:

<https://www.digitalniknihovna.cz/>

Obrázek 3: Printscreen úvodní stránky Digitální knihovny. Zdroj: www.digitalniknihovna.cz

Jako zajímavost uvedu prognózu o digitalizaci knihovního fondu u nás, kterou uvedl na 17. ročníku konference Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě v roce 2017 Ing. Aleš Brožek ze Severočeské vědecké knihovny v Ústí nad Labem.⁸⁹ *Kolem roku 2050 má být naskenováno vše, co vyšlo na našem území a dochovalo se v knihovnách – 310 000 000 stran.*

4.4 Vzdělávací funkce knihoven

Edukační potenciál knihoven spočívá hlavně v jejich výuce ke gramotnosti, a to jak čtenářské, tak informační a dnes stále více potřebné digitální. Knihovny pomáhají rozvíjet schopnosti ve vyhledávání informací, jejich ověřování, hodnocení a porozumění. Mimo to jsou cenným informačním zdrojem tištěných, ale i elektronických materiálů, jejichž využívání je při jakémkoliv stupni studia nezbytné.

Stejně, jako muzea, tak i knihovny se uplatňují v podpoře celoživotního vzdělávání, a to všech tří typů – formálního, neformálního i informálního vzdělávání.

Na poli formálního vzdělávání představuje knihovna se svými informačními zdroji důležitýho partnera pro vzdělávací instituce. Sama o sobě je ale také významným činitelem ve

⁸⁹ Celá prezentace Ing. Aleše Brožka zabývající se vyhledáváním v systému Kramerius dostupná zde: <https://docplayer.cz/105641713-Najdeme-informace-o-nevestincich-na-vysocine-v-systemu-kramerius-ales-brozek-severoceska-vedecka-knihovna-v-usti-nad-labem.html>

formálním vzdělávání, protože dnes čím dál častěji spolupracuje se školami tak, že pro ně připravuje edukační programy s využitím svých zdrojů. Tuto činnost má dnes čím dál častěji na starost tzv. učící knihovník. Tato pozice zatím nemá ve vzdělávání tak pevné místo jako muzejní pedagog a nedostává se mu ani patřičného vzdělávání, jeho potenciál se ale postupně rozvíjí.

Knihovny jsou aktivní i v oblasti neformálního vzdělávání, kdy pořádají přednášky, besedy, autorská čtení a podobně. Poskytnutím studijního prostoru s velkou digitální vybaveností podporuje knihovna informální vzdělávání.

Pro ukázkou edukační činnosti knihoven uvádím několik zdařilých projektů.

Projekt Čtením a psaním ke kritickému myšlení

Projekt „Co nebylo v učebnici – spolupráce knihoven a škol ve vzdělávání žáků 21. století

Noc s Andersenem

5 ARCHIVY

Kapitola o archivech a jejich využití v hodinách dějepisu vychází z mé bakalářské práce Archiv ve výuce dějepisu na základních a středních školách, ve které jsem se tématu věnovala podrobněji. Práce se zabývala jak teoretickým pojednáním o problematice archivu a jeho využití ve škole, tak také praktickým uchopením této problematiky, jako například jaké jsou nároky na učitele při přípravě návštěvy archivu, na koho je možné se obrátit nebo kde hledat příslušné dokumenty. Součástí práce bylo také vytvoření několika pracovních listů pro žáky základních i středních škol, které využívají informace a materiály z archivu.

5.1 Definice archivu a jeho poslání

Na stránkách Ministerstva vnitra České republiky, pod jehož správu archivy spadají, najdeme k archivu tuto definici:

Archivy všestranně pečují o archiválie, dbají na jejich bezpečné uložení, odborně je zpracovávají a zpřístupňují.⁹⁰ Archiválie je přitom podle Zákona o archivnictví a spisové službě definována jako takový dokument, který byl vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrán ve veřejném zájmu k trvalému uchování a byl vzat do evidence archiválií; archiváliemi jsou i pečetidla, razítka a jiné hmotné předměty související s archivním fondem či s archivní sbírkou, které byly vzhledem k době vzniku, obsahu, původu, vnějším znakům a trvalé hodnotě dané politickým, hospodářským, právním, historickým, kulturním, vědeckým nebo informačním významem vybrány a vzaty do evidence.⁹¹

5.2 Systém archivů v České republice

- Veřejné archivy
 - Národní archiv
 - Archiv bezpečnostních složek

⁹⁰ Archivnictví: Archivy a archiválie. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-06-11]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/archivy-a-archivalie.aspx>

⁹¹ § 2 písm. f) zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů - znění od 27. 4. 2022

- Státní oblastní archivy (v Praze, v Třeboni, v Plzni, v Litoměřicích, v Hradci Králové, v Brně (Moravský zemský archiv), v Opavě (Zemský archiv)) s organizačními jednotkami, kterými jsou státní okresní archivy
 - Specializované archivy
 - Bezpečnostní archivy
 - Archivy územních samosprávných celků
- Soukromé archivy ⁹²

5.3 Jak to v archivu funguje (základní pojmy z oboru archivnictví)

Archivní fond – soubor dokumentů, který vznikl organicky z činnosti jednoho určitého původce.

Původce – může být instituce, úřad, organizace, podnik, fyzická i právnická osoba.

Archivní sbírka – soubor archiválií navzájem propojených jedním nebo několika společnými znaky vzniklých na základě sběrné činnosti archivu bez ohledu na původce.

Spisovna – místo určené k uložení, vyhledávání a předkládání dokumentů pro potřebu původce a k provádění skartačního řízení.

Archiválie = **archivní dokumenty** – písemné, obrazové, zvukové a jiné záznamy, které mají trvalou dokumentární hodnotu.

Archivní pomůcky – průvodce po archivních fondech, inventáře, katalogy, rejstříky ⁹³.

5.4 Spolupráce archivu se školami

Vzdělávací funkce archivu je nesporná, slouží jako studnice originálních písemných i tištěných dokumentů z historie, map, fotografií i obrazových materiálů, které mají velkou výpovědní hodnotu.

Spolupráce archivu se školami není ještě dobře probádanou oblastí. Pro potřeby diplomové práce vycházím z rozhovoru o zkušenostech s edukační činností archiváře, který mi laskavě poskytl Mgr. Zdeněk Pomkla, dlouholetý archivář Státního okresního archivu Vsetín.

Podle něj má spolupráce archivu se školou nejčastěji podobu **účasti školního kolektivu na přednášce nebo edukačním programu** v archivu, při které odborný pracovník archivu

⁹² *Archivnictví: Archivy a archiválie*. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-06-11]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/archivy-a-archivalie.aspx>

⁹³ KYSELÁ, Irma. *Archiv a archivní pramen ve výuce dějepisu* [online]. Olomouc, 2018 [cit. 2023-06-11]. Dostupné z: <https://theses.cz/id/gnqfqh/>. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

žákům představí instituci, popíše, jak to v ní chodí a jaký má přínos pro společnost, jaké vzácné dokumenty uchovává a jak se k nim může veřejnost dostat. Povídání je provázáno ukázkami zajímavých listin, gruntovních knih, pečetí a podobně a často nechybí ani prohlídka budovy archivu, kde je oblíbenou částí žáků depozitář, ve kterém si mohou vyzkoušet posunovat archivářské regály, což sklízí velký úspěch a pobavení. Tyto edukační programy si oblíbili hlavně učitelé žáků 6. tříd základní školy nebo 1. ročníků na čtyřletém gymnáziu, protože mají v tematickém plánu Úvod do studia dějepisu, jehož součástí je i seznámení žáků s paměťovými institucemi a způsobem uchovávání a zpřístupňování historických pramenů, což jim návštěva archivu může velmi pomoci dobře demonstrovat.

Zdeněk Pomkla ze zkušenosti také zmiňuje, že si **učitelé jen velmi zřídka řeknou o edukační program na konkrétní téma**, i když oni jako archiváři by tento způsob spolupráce ocenili. Říká, že možnosti archivu připravit žákům přednášku nebo i ukázkou pramenů na téma, které si učitel zvolí, jsou velké, hlavně pokud se týká místních dějin regionu, ke kterému okresní archiv přísluší.

Model návštěvy archivu se žáky za účelem opravdového bádání, je hůře realizovatelný, jednak protože bádát v archivu mohou jen osoby starší 15 let, jelikož každý badatel musí vyplnit badatelský list a k tomu potřebuje občanský průkaz, do 18 let se musí za nezletilého badatele zaručit plnoleté osoba, ale také badatelný nejsou uzpůsobeny na návštěvu velkého školního kolektivu. Způsob, kdy žáci bádají a dostanou se přímo k primárním dokumentům, je vhodný pro zájmové (například historické) kroužky, kdy přijdou do archivu jen menší skupiny žáků s opravdovým zájmem o historii.

V tom případě je pro ně nejvhodnější bádát v novinách, matrikách, kronikách, ale i regionální literatuře, která je často dostupná jen v archivní knihovně. Ta je ale jen prezenční. Při bádání žáku je důležité předem zvolit vhodný pramen, aby z něj byl žák schopen číst. Tento způsob návštěvy archivu je vhodný pro žáky mimořádně nadané v oblasti historie, kterým může být tímto ukázán způsob, jak mohou efektivně svého nadání využít.

Archiv jako **zdroj informací a primárních pramenů může využít učitel při své přípravě na hodinu** (a to nejen dějepisu). Takovou simulovanou návštěvu učitele v archivu, který hledá archivní materiály na dané téma, představují v praktické části diplomové práce.

6 SROVNÁNÍ EDUKAČNÍHO POTENCIÁLU JEDNOTLIVÝCH PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ

Všechny představené paměťové instituce, tedy muzea, galerie, knihovny a archivy, mají velký edukační potenciál a jejich využití ve výuce je žádoucí. V této kapitole srovnávám jejich možnosti, které mají pro spolupráci se školami a také to, jak je v současnosti uplatňují. Zároveň doplním i pohled ze strany učitelů, a to prostřednictvím popsání odpovědi na otázku z mého dotazníkového šetření Jakou instituci s žáky navštěvujete nejčastěji? (K dotazníku více v kapitole praktické části Dotazníkové šetření).

Jednou z cest, jak můžeme srovnat vzdělávací působení paměťových institucí, je prostřednictvím jejich sbírek. Velkým potenciálem archivů, muzeí a galerií jsou jejich originální, jedinečné a neopakovatelné sbírky pramenů, které mají vzdělávací funkci už samy o sobě. V knihovnách sice také můžeme najít skvosty v podobě vzácných knih, rukopisů nebo třeba map, hlavní edukační potenciál knihoven je ale v jejich poskytování širokého přístupu k informacím ve formě knih, časopisů, novin a elektronických zdrojů.

Dalším způsobem, jak můžeme paměťové instituce a jejich vzdělávací funkci porovnat, je prostřednictvím nabídky edukačních programů. Největší pokrok na tomto poli rozhodně udělala muzea a galerie, které v současnosti nabízí mnoho programů pro školní kolektivy. Jistě v tom napomohla rozvíjející se role muzejního nebo galerijního pedagoga, který dnes již působí v muzejních institucích zcela běžně a má na starosti edukační činnost. Navíc jsou již otevřeny i obory pro muzejní a galerijní pedagogiku na vysokých školách a jsou pořádány kurzy, kde mohou muzejní pracovníci, ale i jiní zájemci o muzejní edukaci, získat patřičné vzdělání.

Knihovny sice také mají odborné pracovníky, kteří vytvářejí vzdělávací programy pro školy a pořádají různé přednášky nebo besedy pro děti (učící knihovníci), tuto práci ale vykonávají ještě i s dalšími knihovními službami a často nemají příslušné pedagogické vzdělání. A podobná situace je i v archivu, kde je ale ještě větší nouze o poptávku po vzdělávacích programech.

Tento rozdíl se projevil také při psaní diplomové práce, jelikož k problematice muzeí a galerií a jejich spolupráce se školou je dnes již poměrně velké množství dostupné literatury. Kapitola o muzeích a galeriích je tedy mnohem obsáhlejší než kapitoly o knihovnách a archivech. Nutno ale dodat, že principy spolupráce se školami, které jsou popsány v kapitole o Vzdělávací funkci muzea, se dají použít i na knihovny a archivy.

Důležité je ale zmínit také pohled na problematiku využití paměťových institucí ze strany učitelů. V dotazníkovém šetření, které jsem provedla k diplomové práci, jsem zjistila, že učitelé nejčastěji využívají nabídku edukačních programů muzeí a galerií, a poté knihoven. Archivů jen zřídka, což je nejspíše způsobeno i tím, že edukační možnosti archivu nejsou učitelům tolik známé, jejich nabídka je poměrně omezená a také síť muzeí galerií a knihoven je u nás rozvinutější než síť archivů, což je ale přirozené.

Situace se však pomalu lepší, a to i díky projektům jako je například Pokusné ověřování Vzdělávací programy paměťových institucí do škol, v rámci kterého byly účastnicím se školám dány prostředky na návštěvu různých paměťových institucí nejen, muzeí.

7 POJETÍ VÝUKY DĚJEPISU, VE KTERÉM JE PROSTOR PRO VYUŽITÍ PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ

Vyučovací předmět dějepis má ve školních osnovách své nezastupitelné místo. Neřadí se sice mezi hlavní předměty, ale jeho důležitost je nezpochybnitelná. Je několik možností, jak se dá dějepis učit a v současnosti existuje řada snah, jak výuku dějepisu modernizovat a odklonit se od prostého a suchopárného výkladu dějin, který by si žáci měli jen zapamatovat. Čímž bych ale nechtěla v žádném případě zavrhnout formu klasického výkladu, která je velmi důležitá pro utříbení si přijímaných informací a orientaci v dosažených vědomostech.

Právě spolupráce s paměťovými institucemi je jednou z možností, jak dějepisný výklad posunout ze školních lavic do míst, kde se dějiny odehrávaly nebo alespoň kde jsou uloženy autentické prameny, které představují jejich svědky.

Často dnes zaznívá, že by měl převládat konstruktivistický model vyučování oproti tomu transmisivnímu, tedy aby nebyl předáván jen hotový poznatek, ale aby docházelo k aktivnímu budování poznatku samotným žákem. A právě konstruktivistickému modelu vyučování nahrává spolupráce s paměťovými institucemi, při které mají žáci možnost si své poznání aktivně vystavět, samozřejmě za pomoci lektora či učitele.

Tato kapitola si klade za cíl ukázat, v rámci jakých vyučovacích forem a s využitím jakých metod je možné ve výuce dějepisu pracovat s paměťovými institucemi.

Vyučovací forma (nebo také organizační forma výuky) je definována jako vnější organizační rámec, v němž se výuka odvíjí. V rámci určité organizační formy je možné realizovat obsah výuky různými vyučovacími metodami.⁹⁴ Organizační formy můžeme členit například:

- podle specifčnosti didaktické interakce mezi učitelem a žáky na:
 - hromadnou výuku
 - skupinovou výuku
 - individuální výuku
- podle prostorové jednotky:
 - výuku ve třídě
 - výuku mimo třídu⁹⁵

⁹⁴ OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.

⁹⁵ JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995.

- další vyučovací formy
 - projektová výuka
 - individualizovaná výuka

Návštěvu žáků v paměťové instituci můžeme zařadit pod mimotřídní vyučovací formy, mezi ty tradičně spadá exkurze a exkurzní vyučování. Paměťové instituce můžeme také využít při projektové výuce.

Zapomenout rozhodně nesmíme ani na výuku se zaměřením na regionální dějiny, ve které mohou být paměťové instituce, hlavně tedy regionální, velkým pomocníkem.

7.1 Mimotřídní forma vyučování

Exkurzní vyučování – probíhá v mimoškolních institucích (v muzeu, galerii, knihovně, archivu atd.), od odborné exkurze se liší tak, že je v rámci vyučování realizováno několik fází vyučovací hodiny, nejen prezentace nových informací. Stanislav Julínek uvádí, že tato forma je sice náročná na přípravu ze strany učitele, měla by být ale *častěji uplatňována, poněvadž nejenže přináší okamžitý výukový efekt, ale současně posiluje žádoucí vztah žáků k těmto institucím, případně může položit i základy jejich pozdější vzájemné spolupráce, zejména v oblasti regionalistiky.*⁹⁶

Odborná exkurze – umožňuje přímé pozorování předmětů a jevů historické skutečnosti (v muzeu, památníku apod.). V rámci exkurze probíhá většinou jen forma prezentace nového učiva.⁹⁷

Zjednodušeně bychom mohli říct, že pod exkurzní vyučování můžeme zařadit návštěvu paměťové instituce za účelem účasti na edukačním programu, v rámci něhož probíhá také několik fází výuky. Naopak pod exkurzí myslíme návštěvu paměťové instituce za účelem prohlédnutí výstav, expozic nebo zpřístupněných sbírek bez dalšího komentáře edukačního pracovníka instituce.

Základní fáze výuky mimo třídu:

1. Příprava učitele – mimotřídní vyučování v paměťových institucích je poměrně dosti náročným způsobem výuky na přípravu ze strany učitele. Musí si nejenže správně zvolit téma, ale definovat taky cíle, kterých výukou chce dosáhnout, metody a prostředky, které budou při návštěvě v paměťové instituci používány a naplánovat

⁹⁶ JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995, str.103.

⁹⁷ LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensi

celkový harmonogram návštěvy. Ideální je také, aby instituci dopředu sám navštívil a seznámil se s jejím chodem a možnostmi, jaké poskytuje pro školní kolektivy. Zapomenou také nesmí na přípravu žáků na návštěvu v instituci.

2. Příprava žáků – žáci by měli být dopředu seznámeni s tím, na jakém místě a jak bude tato speciální výuka probíhat. Také by měli být dopředu seznámeni s tématem, ke kterému se návštěva paměťové instituce váže.
3. Realizace výuky mimo třídu.
4. Zhodnocení a upevnění získaných poznatků, rozřazení a zpracování získaných materiálů.⁹⁸

7.2 Projektová výuka

Projektová výuka je založena na projektu, neboli pracovním úkolu, který mají žáci samostatně vyřešit, zpracovat informace k němu, vyhodnotit ho a také prezentovat svůj postup. Je efektivním způsobem výuky, učí žáky pracovat s informacemi, třídít je a hodnotit, podporuje spolupráci a týmovou práci mezi žáky a probouzí v nich touhu po získání nových poznatků.

Fáze projektové výuky:

1. Záměr
2. Plán
3. Provedení
4. Zhodnocení

Paměťové instituce mohou být významným pomocníkem žáka ve fázi realizace projektu. Učitel by měl žákům ukázat možnosti využití informačních zdrojů z paměťových institucí, aby je mohli poté ve své práci na projektu efektivně využít. Učí se tak pracovat se zajímavým zdrojem informací a také si budují vztah s paměťovými institucemi, které mohou opět použít v budoucnosti při řešení dalších projektů.

⁹⁸ PARKAN, František. Didaktika dějepisu. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014.

PRAKTICKÁ ČÁST

8 PŘÍKLADY Z PRAXE

V teoretické části v kapitole 2.3.3 Možnosti spolupráce paměťových institucí se školami zmiňují čtyři možné způsoby, jak lze realizovat využití paměťových institucí ve výuce.

V této kapitole představím dvě možnosti – návštěvu edukačního programu předem připraveného ve spolupráci muzejního archeologa s učitelem dějepisu a ukázkovou návštěvu učitele v archivu za účelem nalezení vhodného primárního pramene pro výuku dějepisu.

8.1 Pravěk trochu jinak – výuka pravěku v muzeu

Tento projekt vznikl ze spolupráce Muzea regionu Valašsko a Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí. Uvádím ho jako ukázkou způsobu využití paměťové instituce ve výuce dějepisu prostřednictvím účasti na předem připraveném edukačním programu. Vzniku programu předcházela příprava, na které se podílelo jak muzeum, tak i škola.

Forma projektu: edukační program v muzeu na učitelem vybrané téma, projektová výuka, zaměření na nejstarší regionální dějiny

Autoři projektu: Mgr. Alžběta Zetková (učitelka dějepisu) Mgr. Samuel Španihel, PhD. (archeolog)

Cíl projektu: Seznámit žáky s institucí muzea, jeho činností a přínosem a probrat s nimi v uceleném bloku dějiny pravěku doby kamenné, bronzové a železné s praktickými ukázkami způsobu života pravěkých lidí.

Datum konání projektu: výuka dějin pravěku v muzeu se poprvé uskutečnila v září roku 2018 a od té doby se koná tradičně na začátku každého školního roku. Ve školním roce 2022/2023 proběhl již pátý ročník projektu.

Místo konání projektu: Muzeum regionu Valašsko, muzeum ve Valašském Meziříčí (zámek Kinských), v době jeho rekonstrukce Muzeum regionu Valašsko, zámek Vsetín.

Popis projektu: Myšlenka na spolupráci vznikla z potřeby probrat dějiny pravěku efektivněji a v kratším čase, aby se v pozdějších ročnících stíhaly probrat moderní dějiny, na které ne vždy vyjde patřičný čas. Navíc dějiny pravěku jsou pro studenty ze zkušenosti nezáživné a příliš vzdálené téma a přesunutím jejich výuky do muzea a alespoň částečným ukázkám praxe se stávají atraktivnějšími.

Projekt je určen pro studenty prvních ročníků čtyřletého gymnázia, kdy jde do muzea na dva dny vždy jedna třída, která má po tuto dobu intenzivní výuku pravěku, každý den asi od 8 do 14 hodin. Výuka je rozdělena na teoretickou a praktickou část. V teoretické části se střídá výklad učitele a archeologa, s využitím počítačové prezentace, a postupně jsou probírány doba kamenná, doba bronzová a nakonec doba železná. Na začátku se ale vždy seznámí s paměťovými institucemi a jejich prací, hlavně tedy s muzeem, v jehož prostorách se nachází.

Teoretická část je prokládána praktickými ukázkami exponátů ze sbírek muzea, jako je například lebka jeskynního medvěda, mamutí stolička, pěštní klíny, sekeromlaty a podobně. Je kladen důraz na prezentaci regionálních objevů pravěkého osídlení a jejich nalezišť. Teoretická část je rozdělena do zhruba 1,5 hodinových bloků, kdy po každém je krátká přestávka a následuje praktická část, ve které si žáci vyzkouší způsob života pravěkých lidí na vlastní kůži.

Nejprve si zkouší namlít obilí pomocí zrnotěrky, poté pomocí žernovu. Namletou mouku si schovají, později v programu z ní budou vařit kaši. Dalším úkolem je pokusit se vyvrtat díru do břidlicové desky a házet pravěkým atlatlem. V praktické části se také vžijí do role archeologa a pokusí se odkrýt a vyhodnotit archeologický nález – ten je simulován v pískovišti k tomuto určeném.

Teoretická i praktická část je doplňována o opakování a procvičení zjištěných poznatků, hodně se kreslí a pracuje s mapou.

Hodnocení projektu: Na závěr probíhá kontrola získaných poznatků prostřednictvím testu a také závěrečné zhodnocení celého projektu jak ze strany žáků, tak ze strany učitele a muzejního pracovníka (archeologa). Pokaždé z hodnocení vyplynulo, že se žákům tento způsob výuky líbí a chtěli by ho podobně aplikovat i na jiná témata. Učitelé jsou také s výsledky spokojeni. Samozřejmě poté ještě v běžných hodinách probíhá upevnění dosažených poznatků, ale tímto způsobem se opravdu ušetří čas.

Osobní komentář k projektu: Projektu jsem se účastnila v pilotním roce 2018 a poté v roce 2019, už jako studentka pedagogické fakulty, byla to vlastně moje stáž. Právě tento projekt mě inspiroval k napsání diplomové práce, jelikož jsem na vlastní oči viděla, jaké přínosy má spolupráce školy a muzea. Žáci byli téměř po celou dobu zaujati tématem, bavilo je objevovat nové poznatky, přemýšleli nad otázkami, zapojovali se a to i ti méně průbojní. Nechali se strhnout atmosférou instituce i poutavého vyprávění archeologa.

Obrázek 4: Vrtání do břídlice. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfpvm.cz

Obrázek 5: Mletí obilí na keltském žernovu. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfpvm.cz

Obrázek 6: Odkrývání archeologického nálezu. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfpvm.cz

8.2 Návštěva učitele ve Státním okresním archivu Vsetín za účelem získání primárních pramenů k tématu Židé ve Valašském Meziříčí – simulovaná ukázka

Pro potřeby diplomové práce jsem zavítala do Státního okresního archivu Vsetín, kde jsem o využití paměťových institucí, ke kterým archiv patří, mluvila s archivářem Mgr. Zdeňkem Pomklou. Je to dlouholetý archivář s mnoha zkušenostmi z tohoto oboru, který čas od času v archivu dělá také edukační programy pro školy. Při rozhovoru nás napadlo udělat ukázkovou návštěvu učitele v archivu, který přišel najít originální materiály k určitému tématu.

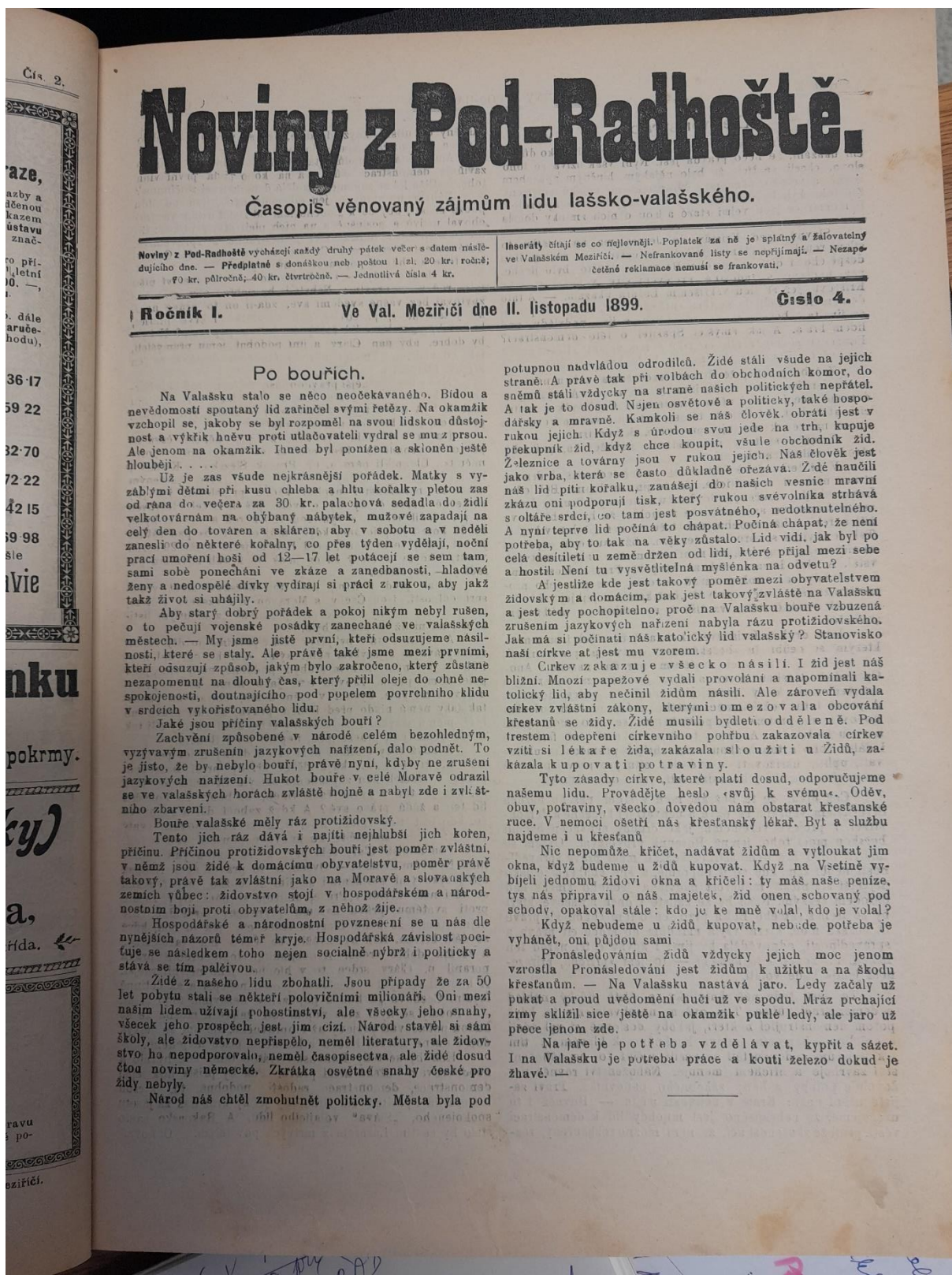
Zvolila jsem **téma Židé ve Valašském Meziříčí**. Následuje popis této simulované návštěvy se všemi náležitostmi, které musí badatel v archivu splnit.

- 1) Po příchodu se mnou archivář sepíše badatelský list. Ten obsahuje osobní údaje a k jeho vyplnění je zapotřebí občanský průkaz. Dnes je již badatelský list elektronický, tedy pro příští návštěvu už se uloží. Vždy se ale musí vytisknout s datem návštěvy a podepíše se. Zároveň dostanu formulář Doklad o předložených a navrácených archiváliích, do kterého budu zapisovat názvy archivních souborů a inventární čísla vypůjčených kartonů s dokumenty. Abych si je mohla vyfotit, vyplním další formulář Žádost o souhlas s použitím vlastního reprodukčního zařízení, kde budu vypisovat opět inventární čísla kartonů, ze kterých si budu fotit dokumenty.
- 2) Po rozhovoru o tématu, se kterým přicházím, mi pan archivář nabídne knihu Židé v dějinách Valašského Meziříčí od Ladislava Baletky, kterou mají v prezenční archivní knihovně.
- 3) Na základě informací z knihy budu hledat originální zdroje k tématu. Nejprve poprosím o dobový tisk, ve kterém bych mohla najít zmínku o životě židů ve Valašském Meziříčí na konci 19. století – z knihy vím o protižidovských nepokojích, které se odehrávaly ve Valašském Meziříčí a na Vsetíně v roce 1899, o kterých bych měla najít články v katolických novinách, které tehdy vycházely pod názvem Noviny z Pod-Radhoště (Časopis věnovaný zájmům lidu lašsko-valašského).
- 4) Opravdu nacházím článek, který si vyfotím s vidinou jeho použití ve výuce. Vytisknu jím tento materiál do formátu novin a po jeho přečtení se budu k němu snažit s žáky rozvést diskusi.
- 5) Když už jsem v archivu, pokusím se najít ještě další zdroje týkající se života židů ve Valašském Meziříčí, tentokrát k jejich situaci před 2. světovou válkou. Pan archivář mi

poradí, že bych informace mohla najít ve fondu Okresního úřadu ve Valašském Meziříčí z let 1850-1945. Poprosím tedy o inventář k tomuto fondu.

- 6) Opět se inspiroji v knize *Židé v dějinách Valašského Meziříčí*, kde jsou na konci fotografie židů, kteří ve městě bydleli. Ty se autorovi podařilo získat právě z archivních záznamů, a to z cestovních pasů, které byly vydány v roce 1939. Situace už byla v té době pro židy velmi nepříznivá a snažili se utéct do zahraničí. Takový zdroj je velmi zajímavý pro následný rozbor v hodině s žáky. I s pomocí pana archiváře nacházím, že by karton s těmito dokumenty měl být ve fondu Okresního úřadu ve Valašském Meziříčí pod inventárním číslem 1477.
- 7) Po přinesení kartonu v něm listuji a nacházím žádosti o cestovní pasy z března roku 1939. Vybírám si žádost lékaře Lea Honigwachse, která je dobře čitelná. Udělám si fotokopii dokumentu a zapíšu vypůjčený karton do formuláře Doklad o předložených a navrácených archiváliích.
- 8) S fotografiemi dokumentů, ke kterým později ještě vymyslím doprovodné otázky, abych studenty navedla na správnou cestu při jejich prozkoumávání, odcházím domů.

Tohle byla ukázka, jak by asi mohla vypadat učitelova návštěva v archivu, kde by hledal zajímavé zdroje do své přípravy na určité téma. Kladu v ní důraz i na formální náležitosti takové návštěvy, jako je vyplnění potřebných formulářů.

Noviny z Pod-Radhoště.

Časopis věnovaný zájmům lidu lašsko-valašského.

Noviny z Pod-Radhoště vycházejí každý druhý pátek večer s datem následujícího dne. — Předplatné s donáškou neb poštou 1 zl. 20 kr. ročně; 70 kr. půlročně; 40 kr. čtvrtročně. — Jednotlivá čísla 4 kr.

Inzeráty čítají se co nejlevněji. Poplatek za ně je splatný a zálohovaný ve Valašském Meziříčí. — Neřádné listy se nepřijímají. — Nezaplacené reklamace nemají se frankovati.

Ročník I. Ve Val. Meziříčí dne 11. listopadu 1899. Číslo 4.

Po bouřích.

Na Valašsku stalo se něco neočekávaného. Bidou a nevědomosti spoutaný lid zatíněl svými řetězy. Na okamžik vzbouřil se, jakoby se byl rozpoměl na svou lidskou důstojnost a výkřik hněvu proti utlačovateli vydral se mu z prsou. Ale jenom na okamžik. Ihned byl ponížěn a skloněn ještě hlouběji. . . .
Už je zas všude nejkrásnější pořádek. Matky s vyzáblými dětmi při kusu chleba a hlty kořalky pletou zas od rana do večera za 30. kr. palachová sedadla do židli velkotovarům na obýbaný nábytek, mužové zapadají na celý den do tovarů a skláren, aby v sobotu a v neděli zanesli do některé kořalky, co přes týden vydělají, noční práci umofení hoši od 12—17 let potácejí se sem tam, sami sobě ponecháni ve zkáze a zanedbanosti, hladové ženy a nedospělé dívky vydírají si práci z rukou, aby jakž takž žít si ubájlily.

Abyste starý dobrý pořádek a pokoj nikým nebyl rušen, o to pečují vojenské posádky zanechané ve valašských městech. — My jsme jistě první, kteří odsuzujeme násilnosti, které se staly. Ale právě také jsme mezi prvními, kteří odsuzují způsob, jakým bylo zakročeno, který zůstane nezapomenut na dlouhý čas, který přilil oleje do ohně nespokojenosti, doutnajícího pod popelem povrchního klidu v srdcích vykořisťovaného lidu.

Jaké jsou příčiny valašských bouří?
Zachvění způsobené v národě celém bezohledným, vyzývavým zrušením jazykových nařízení, dalo podnět. To je jisto, že by nebylo bouří, právě nyní, kdyby ne zrušení jazykových nařízení. Hukot bouře v celé Moravě odrazil se ve valašských horách zvláště hojně a nabyl zde i zvláštního zbarvení.

Bouře valašské měly ráz protizidovský.
Tento jich ráz dává i najetí nehlubší jich kořen, příčinu. Příčinou protizidovských bouří jest poměr zvláštní, v němž jsou židé k domácímu obyvatelstvu, poměr právě takový, právě tak zvláštní jako na Moravě a slovašských zemích vůbec: židovstvo stojí v hospodářském a národnostním boji proti obyvatelům, z něhož žije.

Hospodářské a národnostní povznescení se u nás dle nynějších názorů téměř kryje. Hospodářská závislost počítuje se následkem toho nejen sociálně nýbrž i politicky a stává se tím palčivou.

Židé z našeho lidu zbohatli. Jsou případy že za 50 let pobytu stali se někteří polovičními milionáři. Oni mezi našim lidem užívají pohostinství, ale všecky jeho snahy, všecek jeho prospěch, jest jim cizí. Národ stavěl si sám školy, ale židovstvo nepřispělo, neměl literatury, ale židovstvo ho nepodporovalo, neměl časopisectva, ale židé dosud čtou noviny německé. Zkrátka osvětné snahy české pro židy nebyly.

Národ náš chtěl zmohutnět politicky. Města byla pod

potupnou nadvládou odrodilců. Židé stáli všude na jejich straně. A právě tak při volbách do obchodních komor, do sněmů stáli vždycky na straně našich politických nepřátel. A tak je to dosud. Nejen osvětové a politicky, také hospodářsky a mravně. Kamkoli se náš člověk obrátí jest v rukou jejich. Když s úrodou svou jede na trh, kupuje překupník žid, když chce koupit, vsuše obchodník žid. Železnice a továrny jsou v rukou jejich. Naš člověk jest jako vrba, která se často důkladně ořezává. Židé naučili náš lid pít kořalku, zanášejí do našich vesnic mravní zkázu oni podporují tisk, který rukou svědomilka strhává s oltáře srdci, co tam jest posvatného, nedotknutelného. A nyní teprve lid počíná to chápat. Počíná chápat, že není potřeba, aby to tak na věky zůstalo. Lid vidí, jak byl po celá desetiletí u země držen od lidí, které přijal mezi sebe a hostil. Není tu vysvětlitelná myšlenka na odvetu?

A jestliže kde jest takový poměr mezi obyvatelstvem židovským a domácím, pak jest takový zvláště na Valašsku a jest tedy pochopitelné, proč na Valašsku bouře vzbuzená zrušením jazykových nařízení nabyla rázu protizidovského. Jak má si počínati náš katolický lid valašský? Stanovisko naší církve at jest mu vzorem.

Církev zakazuje všecko násilí. I žid jest náš bližní. Mnozí papežové vydali provolání a napomínali katolický lid, aby nečinil židům násilí. Ale zároveň vydala církev zvláštní zákony, kterými omezovala obcování křesťanů se židy. Židé musili bydlet odděleně. Pod trestem odeptání církevního poňbu zakazovala církev vztáti si lékaře žida, zakázala sloužit u židů, zakázala kupovati potraviny.

Tyto zásady církve, které platí dosud, odporúčujeme našemu lidu. Provádějte heslo: svůj k svému. Oděv, obuv, potraviny, všecko dovedou nám obstarat křesťanské ruce. V nemoci ošetří nás křesťanský lékař. Byt a službu najdeme i u křesťanů.

Nic nepomůže křičet, nadávat židům a vytloukat jim okna, když budeme u židů kupovat. Když na Vsetín vybijeli jednomu židovi okna a křičeli: ty máš naše peníze, tys nás připravil o náš majetek, žid onen schovaný pod schody, opakoval stále: kdo je ke mně volal, kdo je volal?

Když nebudeme u židů kupovat, nebude potřeba je vyhánět, oni půjdou sami.

Pronásledováním židů vždycky jejich moc jenom vzrostla. Pronásledování jest židům k užítku a na škodu křesťanům. — Na Valašsku nastává jaro. Ledy začaly už pukat a proud uvědomění hučí už ve spodu. Mráz přechájecí zimy sklíží sice ještě na okamžik puklé ledy, ale jaro už přece jenom zde.

Na jaře je potřeba vzdělávat, kypřít a sázet. I na Valašsku je potřeba práce a kouti železo dokud je žhavé.

Obrázek 7: Noviny z Pod-Radhoště, fotokopie. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okrení archiv Vsetín

Tiskopis žádosti o cestovní pas. 4.50 Cena 1 K.

Čís.jedn. 3/241

Evid.čís.cest.pasu - 76503

Okresnímu úřadu

ve Valaš.Meziříčí.

Jméno a příjmení: Dr. Leo Honigwachs

den, měsíc, rok a místo narození: 8.9.1911. Tarnobrzeg
byl. Uhaly Sicin

domovská příslušnost: domov navrátil okres: Nový Siceň

národnost: česká náboženství: mojž stav: svob.

zaměstnání: lokaj

bytem: Valašské Meziříčí ulice: Vrbenská čís.domu: 535

žádá o vystavení ~~prodloužení rozšíření~~ cest.pasu čís. _____ ze dne _____
~~výdaného zdejšími úřadem - okresním úřadem - v -~~

k cestám do všech států evropských, mimoevropských, za mořských a zpř.
od 28/2. 40 na dobu 5 roky měsíců za účelem _____
dostává zopatřovací požitky (pene.inval.rentu, starobní poj.a pod.) od: _____

Spolucestující			Popis osoby:		
	Jméno	Den, měsíc a rok narození	Rodiště sídlo a pol. okr.	žadatele o pas	jeho manželky
Manželka				postava	<u>husiti</u>
Děti do 15 l			Pohlaví	obličej	<u>ovalný</u>
				oči	<u>šedé</u>
				vlasy	<u>tmavé</u>
				zvlášť, znamení	<u>—</u>

Cestovní pas i přílohy převzal. Podáno dne 25/3. 1939.

Ve Val.Meziříčí dne 30. III. 1939 Vlastnoruční podpis žadatele, příp. i manželky:

Leo Honigwachs Leo Honigwachs

Obrázek 8: Úvodní stránka tiskopisu žádosti o cestovní pas. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Vsetín - fond Okresní úřad Valašské Meziříčí – inventární číslo 1702

3/241/III 241

<p>Dávka za úřední úkon</p> <p>Dávka za úřední úkon ve věcech správních stanovena podle sazby pol. 13 částkou 30.-.</p> <p>Strana upouští od vydání písemného výměru.</p> <p>Val. Meziříčí, dne 29. III. 1939</p> <p>Dávkový rejstřík č. 849/40</p>	<p>žadatel</p> <p>K žádosti přiložit ne starší jedné měsíce pobytu p</p> <p>K žádosti připojuj žadatele</p> <p>Mají-li i vlastn pojiti d</p> <div style="text-align: center;"> </div> <p>děti</p> <p>tno to na místa tele.</p> <p>asu</p> <p>apsány a při-</p>
--	---

Dávka zapl. v poř. čís. K. Mor. 29.3.39

Kancelář!	
<p>Zemskému úřadu</p> <p>Zemskému finanč. ředitelství</p> <p>Vojenské pensijní likvidatuře</p> <p>Likvidatuře zaopatřov. požitků ČSD</p> <p>Zem. úř. pro péči o váleč. poškoz.</p> <p>v</p> <p>oznámí vydání cestov. pasu</p>	<p>Doplňov. okres. velitelství</p> <p>v</p> <p>oznámiti prostředníka podle § 268/4) bran. předpisu</p> <p>Vydání - Prodloužení - Rozšíření cestov. pasu oznámíti</p> <p>okresnímu úřadu - policejnímu ředitelství - stát. policej. úřadu</p> <p>v</p>

Starý cestovní pas číslo _____ ze dne _____
 vydaný _____ úřadem v _____ odebrán a připojen ke spisu.

cest. pas vytrazen do 28/2. 1940

29. III. 1939

[Signature]

Cestovní pas vystaven
zav. čís. 99
 dne 29. III. 1939 *R*

Obrázek 9: Další stránka tiskopisu žádosti o cestovní pas. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Vsetín - fond Okresní úřad Valašské Meziříčí – inventární číslo 1702

9 DOTAZNÍKOVÉ ŠETŘENÍ

V úvodu práce a poté i v rešerši zdrojů představuji projekt MŠMT Pokusné ověřování: Vzdělávací programy paměťových institucí do škol. Rozsáhlý výzkum k tomuto projektu, jehož výsledkem bylo potvrzení efektivity využívání paměťových institucí ve školním vzdělávání, se stal východiskem pro mou diplomovou práci. Svým dotazníkovým šetřením na něho navazuji tak, že chci jeho výsledky ověřit přímo u učitelů dějepisu, kteří byli mými respondenty. Zda i pro ně představuje spolupráce s paměťovými institucemi efektivní způsob výuky a hlavně, jak často je pro ně tento způsob výuky ze zkušenosti možný realizovat. Zajímalo mě také, kterou z paměťových institucí navštěvují nejčastěji a stěžejní pro mě byla i otázka, jestli respondenti – učitelé dějepisu využívají zpřístupněných digitalizovaných zdrojů paměťových institucí. Další otázky v dotazníku jsou spíše doplněním, ale mají také určitou výpovědní hodnotu.

Pro výzkum jsem zvolila metodu krátkého dotazníku, který respondentům nezabere mnoho času. Je složen ze 8 krátkých, většinou uzavřených otázek (s možností doplnění vlastní odpovědí) a odhadovaná doba potřebná k vyplnění dotazníku je asi 3 minuty. Dotazník jsem vyhotovila v tištěné i elektronické podobě a respondenty oslovila jak elektronickou poštou, tak i osobně, a to při jejich účasti na edukačních programech v Muzeu regionu Valašsko, ve kterém jsem pracovala jako průvodce a pomocný lektor. Rozeslala a rozesla jsem 50 dotazníků s cílem, abych získala alespoň 30 vyplněných zpátky. To se mi bohužel nepovedlo, získala jsem jen 27 vyplněných dotazníků, návratnost tedy činila 52%. Přitom vyplněných elektronicky se mi jich vrátilo 13, tištěnou verzi vyplnilo 14 respondentů.

Co do počtu respondentů se nejedná o zcela reprezentativní vzorek, výsledky jsou ale pro potřeby diplomové práce poměrně vypovídající.

Hlavní výzkumné otázky a stanovení hypotéz

1. Navštěvují učitelé dějepisu se svými žáky paměťové instituce?

Hypotéza 1: Více než 80% učitelů dějepisu navštěvuje se svými žáky paměťové instituce.

2. Co brání učitelům navštěvovat programy paměťových institucí častěji?

Hypotéza 2: Nejvíce brání učitelům v častější návštěvě paměťových institucí málo času v hodinách dějepisu.

3. Jakou paměťovou instituci navštěvují učitelé dějepisu se svými žáky nejčastěji?

Hypotéza 3: Učitelé se svými žáky navštěvují nejčastěji muzea.

4. Využívají učitelé dějepisu ve výuce materiály, které paměťové instituce sdílejí online na svých internetových stránkách?

Hypotéza 4: Alespoň 50% učitelů dějepisu využívá online materiálů paměťových institucí.

Popis odpovědí dotazníku

1. Zařazujete do výuky návštěvu paměťových institucí (muzeí, galerií, knihoven či archivů)? 27 odpovědí

Tato otázka byla zároveň otázkou filtrační, pokud odpověděli respondenti NE, relevantní pro ně byla už jen otázka číslo 2 a poté otázky na digitalizované materiály paměťových institucí, tedy otázky číslo 6, 7, 8

Ano – 25 odpovědí (92,6%)

Ne – 2 odpovědi (7,4%)

2. Pokud ne, můžete uvést důvod proč? (například málo času na tuto formu výuky, složitá organizace, velká vzdálenost do paměťových institucí apod.) 2 odpovědi

- málo času na tuto formu výuky, velká vzdálenost do paměťových institucí (vesnická ZŠ), nezájem ze strany žáků (2. st. ZŠ)
- málo času, preference jiných předmětů

3. Pokud ano, kolikrát se ze zkušenosti během školního roku najde na tuto formu výuky v časovém rozvrhu prostor? 25 odpovědí

1x ročně – 4 odpovědi (16%)

2x ročně – 17 odpovědí (68%)

3 x ročně – 3 odpovědi (12%)

4 a vícekrát ročně – 1 odpověď (4%)

4. Co brání učitelům navštěvovat programy paměťových institucí častěji?

U této mohli respondenti zaškrtnout více možností (dát hlas více možnostem) – 44 hlasů

- málo času v hodinách dějepisu – 25 hlasů (56,8%)

- finanční náročnost (nejen cena lektorských programů, ale také třeba doprava do instituce) – 11 hlasů (25%)
- náročná organizace této formy výuky – 7 hlasů (15,9%)
- menší zájem dětí – 1 hlasů (2,3%)

5. Kterou paměťovou instituci se žáky navštěvujete nejčastěji?

U této mohli respondenti zaškrtnout více možností (dát hlas více možnostem) – 40 hlasů

- muzeum – 25 hlasů (tedy všichni respondenti zvolili muzeum) (62,5%)
- galerii – 5 hlasů (12,5%)
- knihovnu – 6 hlasů (15%)
- archiv – 4 hlasy (10%)

6. Využíváte ve výuce materiály, které paměťové instituce sdílejí online na svých internetových stránkách (např. pracovní listy, online výstavy, virtuální prohlídky, digitalizované historické prameny atd.)? 27 odpovědí

Ano – 13 odpovědí (48,1%)

Ne – 16 odpovědí (51,9%)

7. Pokud ne, pramení nevyužívání online materiálů paměťových institucí z toho, že nejste dostatečně informováni o jejich možnostech? 16 odpovědí

Ano – 10 odpovědí (62,5%)

Ne – 6 odpovědí (37,5%)

8. Považujete návštěvu paměťových institucí za efektivní formu výuky? 25 odpovědí

Ano – 25 odpovědí (100%)

Ne – 0 odpovědí

Ověření hypotéz na základě dotazníku

Hypotéza 1: Více než 80% učitelů dějepisu navštěvuje se svými žáky paměťové instituce.

Tento předpoklad se potvrdil. Z dotazníku vyplývá, že 92,6% respondentů navštěvuje s žáky paměťové instituce. Jen 2 respondenti z celkových 27 nerealizují s žáky návštěvu paměťových institucí, což je velmi příznivý výsledek.

Hypotéza 2: Nejvíce brání učitelům v častější návštěvě paměťových institucí málo času v hodinách dějepisu.

Tato hypotéza se také potvrdila. Největší překážkou pro častější návštěvu paměťových institucí je málo času v hodinách (56,8% hlasů). Respondenti ale v 25% případech také označili finanční náročnost tohoto typu výuky a ve skoro 16% případů je důvodem menší frekvence návštěv organizační náročnost. Jen jeden respondent odpověděl, že je důvodem menší zájem ze strany žáků.

Hypotéza 3: Učitelé se svými žáky navštěvují nejčastěji muzea.

I tento předpoklad se potvrdil. Vycházela jsem ze skutečnosti, že muzea jsou na návštěvy školních kolektivů po edukační stránce v dnešní době dobře připravená, navíc mají již často muzejního pedagoga, který se stará i o propagaci muzea v oblasti vzdělávání. V dotazníku měli respondenti zvolit více možností, muzeum zvolili všichni tázaní.

Hypotéza 4: Alespoň 50% učitelů dějepisu využívá online materiálů paměťových institucí.

Tato hypotéza se nepodařila potvrdit. Z dotazníku vyplývá, že jen 48,1% respondentů využívá online zdroje paměťových institucí. Důvodem by mohla být, dle další odpovědi v dotazníku, nedostatečná informovanost učitelů o možnostech online zdrojů. Tuto odpověď zvolilo 62,5% tázaných.

Shrnutí výsledků dotazníkového šetření

Potvrdilo se, že učitelé dějepisu považují návštěvu paměťových institucí za efektivní formu výuky. Kvůli malé časové dotaci pro předmět dějepis ale nestíhají takovou formu výuky většinou realizovat více jak 2x ročně. Školními kolektivy nejčastěji navštěvovanou institucí jsou podle výsledků dotazníku muzea. Co se týče využívání online zdrojů paměťových institucí, jsou výsledky téměř vyrovnané – jedna polovina učitelů dějepisu je využívá, druhá polovina ne.

10 UKÁZKA VYUŽITÍ ONLINE PROSTŘEDÍ PAMĚŤOVÝCH INSTITUCÍ VE VÝUCE DĚJEPISU

Z dotazníku v předcházející kapitole bylo zjištěno, že návštěva paměťových institucí v rámci hodin dějepisu, představuje pro pedagogy smysluplnou formu výuky, na kterou ale mnohdy není prostor a čas. Díky digitalizační a prezentační činnosti paměťových institucí se zde ale otevírá možnost využít materiálů, které instituce sdílejí online, a ušetřit tak čas, který jinak zabere organizace a doprava do paměťové instituce a zase zpátky, a přitom si prohlédnout některé předměty nebo písemnosti jinak, než jen na obrázku v učebnici. Osobní kontakt žáků s historickými artefakty nebo s prostředím objektu paměťové instituce to nenahradí, pokud ale není v nabitě výuce dějepisu prostor pro samotnou návštěvu nebo jsou instituce od školy vzdálené a třeba ani nemají zaměření k probíranému tématu, mohou žáci v pohodlí třídy nebo počítačové učebny nahlédnout do muzeí, galerií, knihoven nebo archivů aspoň v této formě.

Tato část mé práce si klade za cíl představit několik odkazů na zajímavé digitální prameny nebo virtuální prohlídky paměťových institucí, které by se daly ve výuce dějepisu využít k oživení probírané látky. Mou snahou bylo, aby předkládané materiály korespondovaly s učivem a výstupy podle RVP a aby se v nich dobře orientovalo. Jsou tedy rozděleny podle ročníků základní školy a u každého je zmíněno učivo, ke kterému se váže.

Dále jsem zhotovila seznam užitečných odkazů na webové stránky konkrétních paměťových institucí nebo webů, které s činností paměťových institucí souvisí, a na kterých mohou učitelé najít mnoho inspirace i kvalitních materiálů pro výuku dějepisu.

6. ročník ZŠ

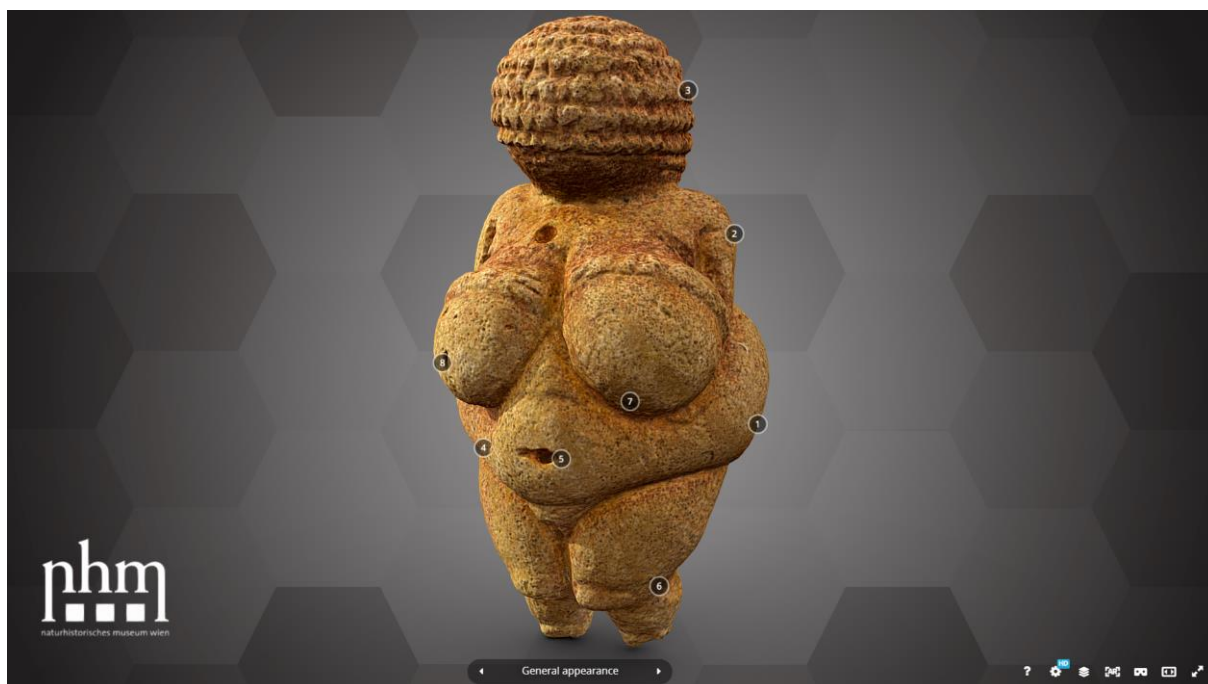
3D model Willendorfské venuše

V Přírodovědeckém muzeu ve Vídni (Naturhistorisches Museum Wien) je uložena soška takzvané Willendorfské venuše. Mohou si ji ale ze všech stran prohlédnout i návštěvníci online, muzeum totiž vytvořil 3D model. Na stránkách muzea jsou i velmi detailní fotky venuše, které mohou být také dobrým zdrojem pro výuku. Žáci mohou například tipovat, z jakého materiálu je venuše vyrobena, ač ji nemají v ruce. Fotografie jsou tak detailní, že můžeme hezky vidět i například pórovitost materiálu, ze kterého je soška vyrobena.

Učivo: lidská společnost v pravěku

Očekávané výstupy, které může materiál pomoci naplnit: *podle obrázků popíše pravěká zvířata, způsob jejich lovu, zbraně, předměty denní potřeby a kultovní předměty*

Odkaz: https://www.nhm-wien.ac.at/en/museum_online/3d

Obrázek 10: Printsreen z digitálního prostředí 3D modelu Willendorfské venuše. U každého čísla na venušině těle po kliknutí myši vyjede další informace k sošce. Zdroj: https://sketchfab.com/3d-models/venus-of-willendorf-nhmw-prae-44686-5106f5a1a1da44dab4e953b75726b240?utm_medium=embed&utm_campaign=share-popup&utm_content=5106a1a1da44dab4e953b75726b240

7. ročník ZŠ

Kniha a závoj. 1100 let od úmrtí kněžny Libuše

Virtuální výstava k výročí 1100 let od úmrtí významné české světice, která ji představuje formou rukopisů, iluminovaných kodexů, ale i tištěných dokumentů.

Učivo: *Velká Morava a český stát, jejich vnitřní vývoj a postavení v Evropě*

Očekávané výstupy, které může tento materiál pomoci naplnit: *vymezí úlohu křesťanství a víry v životě středověkého člověka*

Odkaz:

<https://beta.manuscriptorium.com/disseminate/index.php?pid=61b0cf94130fc1.39345100/kniha-a-zavoj>

Obrázek 11: Printscreen úvodní stránky virtuální výstavy Kniha a závoj. Zdroj:

<https://beta.manuscriptorium.com/disseminate/index.php?pid=61b0cf94130fc1.39345100/kniha-a-zavoj>

1620. Cesta na Horu

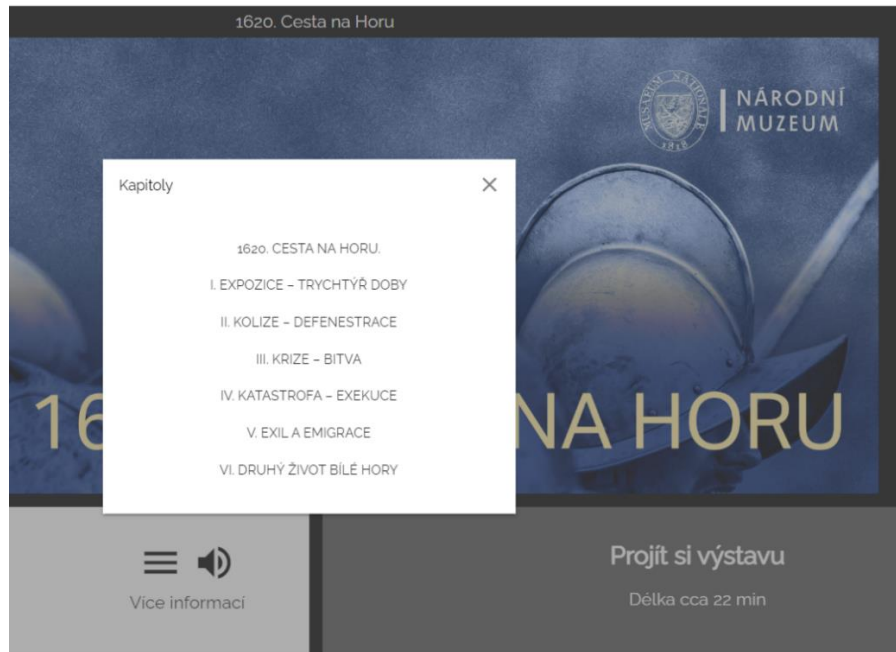
Materiál představuje online výstavu ke 400. výročí Bitvy na Bílé hoře, kterou pořádalo Národní muzeum. Tato online výstava je vhodná pro zopakování a upevnění učiva o příčinách třicetileté války a o bitvě na Bílé hoře. Je rozdělena na šest kapitol a na několika dobových rytinách a obrázcích je popsána bitva na Bílé hoře od uvedení do tématu, přes samotnou bitvu až po její odkazy v pozdější kultuře.

Učivo: *český stát a velmoci v 15.–18. století*

Očekávané výstupy, které může materiál pomoci naplnit: *objasní příčiny a důsledky vzniku třicetileté války a posoudí její důsledky*

Předpokládaný čas pro práci s tímto materiálem: 25 minut (22 minut trvá samotná online výstava, 3 minuty na zhodnocení)

Odkaz na online výstavu: <https://exhibition.indihu.cz/view/1620-cesta-na-horu>

Obrázek 12: Printscreens obrazovky, na které je pozadí online výstavy a seznam jejich kapitol

8. ročník ZŠ

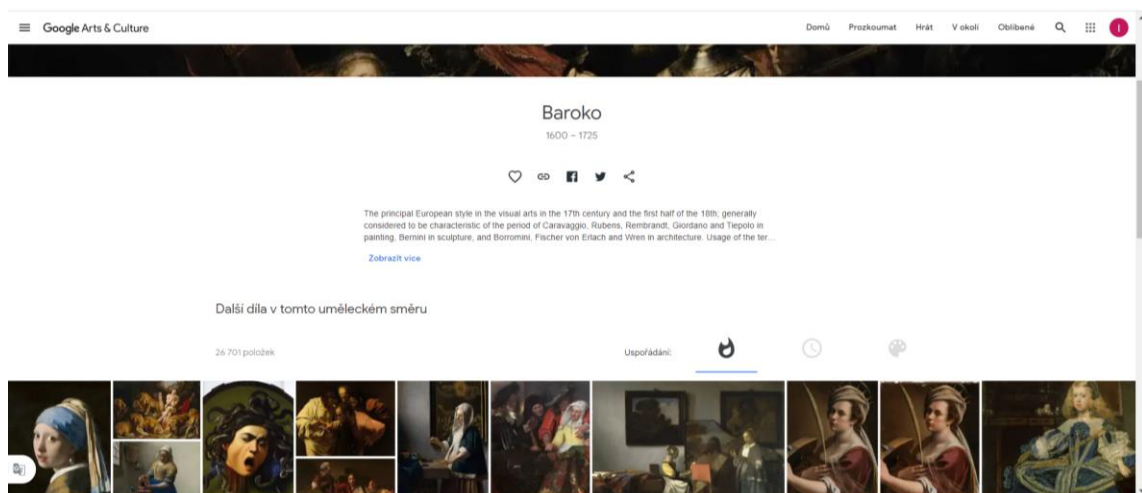
Barokní umění ve sbírkách galerií po celém světě

Online platforma Google Arts&Culture zdarma poskytuje prohlédnutí uměleckých děl z mnoha partnerských muzeí a galerií, které poskytly své prameny ve prospěch rozvoje kultury.

Učivo: *barokní kultura a osvícenství*

Očekávané výstupy: *rozpozná základní znaky jednotlivých kulturních stylů a uvede jejich představitele a příklady významných kulturních památek*

Odkaz: <https://artsandculture.google.com/entity/baroko/m0194x>

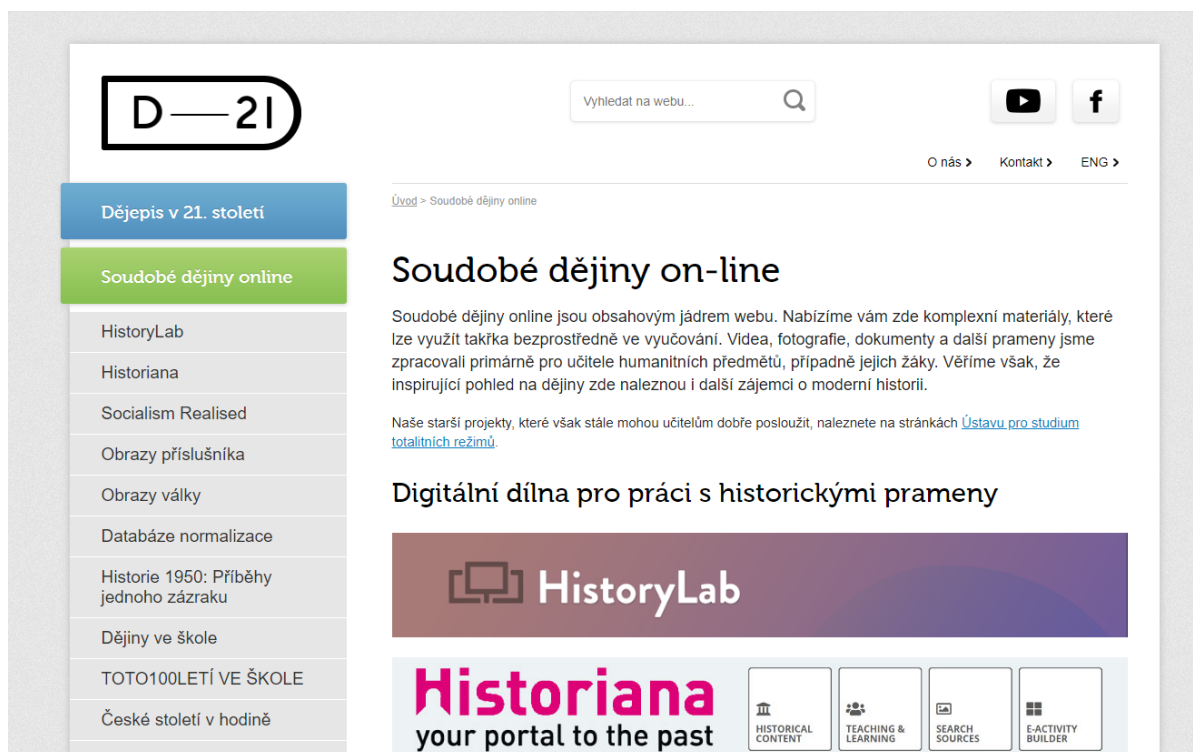
Obrázek 13: Printscreens úvodní stránky pro dotaz "baroko" z online platformy Google Arts&Culture. Zdroj:

<https://artsandculture.google.com/entity/baroko/m0194x>

9. ročník ZŠ

Online materiály k soudobým dějinám, které jsou obsahem výuky dějepisu v 9. třídě základní školy a často čerpají z digitalizovaných zdrojů paměťových institucí, najdeme přehledně uvedené na stránkách D-21 neboli Dějepis v 21. století, vzdělávacím portále Oddělení vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů.

Odkaz: <https://www.dejepis21.cz/soudobe-dejiny-online>

Obrázek 14: Printscreen stránky Dějepis21. Zdroj: <https://www.dejepis21.cz/soudobe-dejiny-online>

11 UŽITEČNÉ ODKAZY

Velkou zásobu **pracovních listů paměťových institucí**, které jsou dostupné online ke stažení, najdeme na tomto odkaze:

<https://emuzeum.cz/aktuality/muzejni-edukace/nic-pracovni-sesity-pracovni-listy-v-muzeich-galeriich-pamatkach-a-dalsich-institucich-pracujicich-s-navstevnikem>

Na Oborovém informační portále pro muzea – emuzeum najde plno informací o novinkách ve světě muzeí.

<https://emuzeum.cz>

Mnoho různých informací z muzejního světa najdeme také na stránkách Asociace muzeí a galerií ČR. Je zde také adresář muzeí a galerií České republiky.

<https://www.cz-museums.cz/adresar/>

ZÁVĚR

V diplomové práci jsem se zabývala paměťovými institucemi – muzei, galeriemi, knihovnami a archivy a využitím jejich edukačního potenciálu ve výuce dějepisu na základních i středních školách.

Teoretická část měla popsat funkce a specifika paměťových institucí, díky kterým jsou jedinečným partnerem škol při vzdělávání. Kladla důraz na vystižení jejich edukačního potenciálu, který se myslím v diplomové práci podařil vyzdvihnout. Uvedením dosavadního výzkumu v oboru spolupráce škol s paměťovými institucemi a příslušné odborné literatury k tématu byl popsán aktuální stav řešené problematiky. Na ten odkazuje také pojednání o digitalizaci v paměťových institucích, což je teď velkým tématem odborníků zabývajících se ochranou cenných sbírek paměťových institucí.

V praktické části na příkladech z praxe ukazují, jaké jsou edukační možnosti paměťových institucí ve výuce dějepisu. A to prostřednictvím příkladu fungujícího projektu vzniklého ze spolupráce Gymnázia Františka Palackého ve Valašském Meziříčí a Muzea regionu Valašsko a simulovanou návštěvou učitele ve Státním okresním archivu ve Vsetíně za účel nalezení primárních zdrojů do výuky.

Součástí praktické části je také popis dotazníkového šetření, které si kladlo za cíl zjistit, jak často jsou využívány paměťové instituce ve výuce dějepisu, co brání jejich většímu zapojení do výuky a také, jestli učitelé znají a používají digitalizované prameny paměťových institucí. Vzorek respondentů dotazníkového šetření nebyl bohužel velký, ale jeho výsledky jsem použila jako východisko do další části praktické práce. Ukázalo se totiž, že učitelé dějepisu považují spolupráci s paměťovými institucemi jako efektivní formu výuky, nemají na ni ale většinou v hodinách dějepisu čas více než dvakrát ročně. To mě inspirovala ke zhotovení několika ukázek, jak lze využít online prostředí paměťových institucí ve výuce dějepisu, ve které není čas na organizaci a realizaci exkurze do paměťové instituce.

V úvodu jsem vyslovila přání, že bych chtěla, aby diplomová práce sloužila jako jakási příručka nebo inspirace pro učitele dějepisu, kteří by chtěli využívat ve svých hodinách jedinečný edukační potenciál paměťových institucí. Cílem práce také bylo ukázat teoretické možnosti spolupráce s paměťovými institucemi na praktických příkladech, které navíc korespondují s očekávanými výstupy rámcového vzdělávacího programu a inspirovat tak učitele dějepisu k používání této formy výuky jako obohacení tradiční výuky dějepisu.

Stanovené cíle považuji tímto zpracováním diplomové práce za splněné a sama bych ve své budoucí výuce dějepisu chtěla využívat velkého vzdělávacího potenciálu paměťových institucí, který se zde ukázal jako přínosný.

SEZNAM ZDROJŮ

Literatura

- BARTOŠEK, Miroslav. *Digitální knihovny*. Brno : Masarykova univerzita, 2001.
- BENEŠ, Josef. *Muzeum a výchova*. Praha : Ústav pro informace a řízení v kultuře, 1980.
- BENEŠ, Josef. *Kulturně výchovná činnost muzeí*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981. sv. 1.
- BENEŠ, Josef. *Základy muzeologie*. Opava: Open Education & Sciences pro Ústav historie a muzeologie Filozoficko-přírodovědecké fakulty Slezské univerzity, 1997.
- BRABCOVÁ, Alexandra, ed. *Brána muzea otevřená: [průvodce na cestě muzea k lidem a lidí do muzea]*. Náchod: Juko, 2003.
- CUBR, Ladislav. *Strategie ochrany digitálních dokumentů*. Praha, 2009. Diplomová práce. Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav informačních studií a knihovnictví. Vedoucí práce Hutař, Jan.
- DOLÁK, Jan. *Muzeologie pro nemuzeology*. Bratislava: Muzeológia a kulturne dedictvo, 2019.
- DOUBRAVA, Lukáš. *Proč neučit přímo v muzeu?*. Učitelské noviny. Praha, 2006(46).
- DROBNÝ, Tomáš a Pavla VYKOUPILOVÁ, ed. *Muzejní edukátor: studijní materiál*. Brno: Moravské zemské muzeum, 2020.
- Pavel HOLMAN, Lucie JAGOŠOVÁ, Vladimír JŮVA, Lenka MRÁZOVÁ, Michal ŠERÁK a Petra ŠOBÁŇOVÁ. *Základy muzejní pedagogiky: studijní texty*. Brno: Moravské zemské muzeum, Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2014.
- JAGOŠOVÁ, Lucie, Otakar KIRSCH, Jaroslav HANKO a Martin VITKO. *Muzejní profese a veřejnost I: Nástin historie a současnosti vzájemných vztahů muzeí a jejich publika* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2016.
- JULÍNEK, Stanislav. *Úvod do teorie a praxe výuky dějepisu*. Brno: Vydavatelství Masarykovy univerzity, 1995.
- JŮVA, Vladimír. *Dětské muzeum: edukační fenomén pro 21. století*. Brno: Paido, 2004.

KYSELÁ, Irma. *Archiv a archivní pramen ve výuce dějepisu*. Olomouc, 2018. Bakalářská práce. Univerzita Palackého v Olomouci, Pedagogická fakulta. Vedoucí práce Mgr. Pavel Krákora, Ph.D.

LABISCHOVÁ, Denisa a Blažena GRACOVÁ. *Příručka ke studiu didaktiky dějepisu*. V Ostravě: Ostravská univerzita, Filozofická fakulta, 2008. Scripta Facultatis philosophicae Universitatis Ostraviensi

MRÁZOVÁ, Lenka a Barbora SVÁTKOVÁ. *Aktivizující metody v muzejní pedagogice*. 2016. vyd. Brno: Metodické centrum muzejní pedagogiky, 2016. Dostupné na webu Metodického centra muzejní pedagogiky.

OBST, Otto. *Obecná didaktika*. 2. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2017.

PARKAN, František. *Didaktika dějepisu*. V Praze: Univerzita Karlova, Pedagogická fakulta, 2014

PASTOROVÁ, Markéta. *Možnosti provázání programů muzeí a galerií se školními vzdělávacími programy*. In *Acta musealia: Muzeum a škola (sborník příspěvků z konference Muzeum a škola)*. Zlín: Muzeum jihovýchodní Moravy ve Zlíně, 2007.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Edukační potenciál muzea*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní edukace*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2012.

ŠOBÁŇOVÁ, Petra. *Muzejní expozice jako edukační médium*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2014.

ŠPÉT, Jiří (ed.). *O problematice spolupráce muzea a školy: Sborník příspěvků přednesených na 5. semináři o spolupráci muzea a školy v Gottwaldově ve dnech 2.–4. 10. 1974*. Praha: Národní muzeum – Ústřední muzeologický kabinet, 1976.

Rámcový vzdělávací program pro základní vzdělávání [online], 2021. Praha: MŠMT, str. 56 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/>.

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia [online], 2021. Praha: MŠMT, str. 38 [cit. 2023-02-07]. Dostupné z: <https://www.edu.cz/rvp-ramcove-vzdelavaci-programy/ramcove-vzdelavaci-programy-pro-gymnazia-rvp-g/>.

Zprávy z výzkumů

VAVRDOVÁ, Alena. *Muzeum a škola – výsledky výzkumného šetření k problematice jejich komunikace a spolupráce*. In T. Janík, P. Knecht, & S. Šebestová (Eds.), *Smíšený design v pedagogickém výzkumu: Sborník příspěvků z 19. výroční konference České asociace pedagogického výzkumu* (s. 467–473). Brno: Masarykova univerzita, 2011.

Závěrečná zpráva: Pokusné ověřování „Vzdělávací programy paměťových institucí do škol“ výsledky mapování zájmu základních škol o edukační programy paměťových institucí. In: Národní pedagogické muzeum a knihovna J. A. Komenského [online]. Praha: NPMK, 2020 [cit. 2022-03-10]. Dostupné z: <https://www.npmk.cz/pro-skoly/pokusne-overovani/zaverecne-zpravy>

Internetové zdroje

Archivnictví: Archivy a archiválie. Ministerstvo vnitra České republiky [online]. 2023 [cit. 2023-06-11]. Dostupné z: <https://www.mvcr.cz/clanek/archivy-a-archivalie.aspx>

Česká digitální knihovna [online]. [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: <https://ceskadigitalniknihovna.cz/about>

Definice muzea. ICOM Česká republika [online]. [cit. 2023-01-19]. Dostupné z: <https://icom-czech.mini.icom.museum/icom/definice-muzea/>

FIALOVÁ, Dagmar. *Typologie muzeí*. In *Asociace muzeí a galerií České republiky* [online]. 2009 [cit. 2022-03-28]. Dostupný z www.czmuseums.cz/amg/UserFiles/File/.../Typologie%20muzei.ppt

JELÍNKOVÁ, Dagmar a Alexandra BRABCOVÁ. *Specifika galerií - muzeí výtvarného umění*. In: *Rada galerií České republiky* [online]. [cit. 2023-02-04]. Dostupné z: <http://rgcr.cz/wp-content/uploads/2019/05/SPECIFIKA-GALERI%C3%8D.pdf>

MARVANOVÁ, Eva. *Paměťová instituce*. In: *KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV)* [online]. Praha : Národní knihovna ČR, 2003- [cit.

2022-02-05].

Dostupné

z:

https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000003482&local_base=KTD.

MELICHAR, Marek; HUTAŘ, Jan. *České paměťové instituce a digitální data – historický exkurz, současný stav a předpokládaný vývoj I.*. Duha: Informace o knihách a knihovnách [online]. 2013, 27(4) [cit. 2023-05-16]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/ceske-pametove-institute-digitalni-data-historicky-exkurz-soucasny-stav-predpokladany-vyvoj-2>

MELICHAR, Marek; HUTAŘ, Jan. *České paměťové instituce a digitální data – historický exkurz, současný stav a předpokládaný vývoj II.*. Duha: Informace o knihách a knihovnách [online]. 2014, 28(1) [cit. 2023-05-19]. ISSN 1804-4255. Dostupné z: <http://duha.mzk.cz/clanky/ceske-pametove-institute-digitalni-data-historicky-exkurz-soucasny-stav-predpokladany-vyvoj-0>

SODOMKOVÁ, Jana. *Knihovna*. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2023-06-18]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001990&local_base=KTD.

VRBENSKÁ, Františka. *Digitalizace dokumentů*. In: KTD: Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) [online]. Praha: Národní knihovna ČR, 2003 [cit. 2023-05-16]. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=direct&doc_number=000001728&local_base=KTD

ŽALMAN, Jiří. *Historie muzeí a galerií: Historie českých, moravských a slezských muzeí a galerií*. In: CES online: Centrální evidence sbírek muzejní povahy [online]. 2002 [cit. 2023-03-30]. Dostupné z: <https://www.cesonline.cz/ar1-ces/cs/ces-historie/>

Zákony

Zákon č. 20/1987 Sb., České národní rady o státní památkové péči - znění od 1. 2. 2022.

Zákon č. 122/2000 Sb., o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů - znění od 1. 2. 2022.

Zákon č. 257/2001 Sb., o knihovnách a podmínkách provozování veřejných knihovnických a informačních služeb (knihovní zákon) - znění od 1. 2. 2022.

Zákon č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů - znění od 1. 2. 2022.

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1: Printscreen úvodní stránky Registru Kramerii. Zdroj: https://registr.digitalniknihovna.cz/	44
Obrázek 2: Printscreen úvodní stránky České digitální knihovny. Zdroj: https://ceskadigitalniknihovna.cz/	44
Obrázek 3: Printscreen úvodní stránky Digitální knihovny. Zdroj: www.digitalniknihovna.cz	45
Obrázek 4: Vrtání do břidlice. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfsvm.cz	57
Obrázek 5: Mletí obilí na keltském žernovu. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfsvm.cz	57
Obrázek 6: Odkrývání archeologického nálezu. foto Alžběta Zetková. Zdroj: gfsvm.cz	58
Obrázek 7: Noviny z Pod-Radhoště, fotokopie. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Vsetín.....	61
Obrázek 8: Úvodní stránka tiskopisu žádosti o cestovní pas. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Vsetín - fond Okresní úřad Valašské Meziříčí – inventární číslo 1702	62
Obrázek 9: Další stránka tiskopisu žádosti o cestovní pas. Zdroj: Moravský zemský archiv v Brně – Státní okresní archiv Vsetín - fond Okresní úřad Valašské Meziříčí – inventární číslo 1702	63
Obrázek 10: Printscreen z digitálního prostředí 3D modelu Willendorfské venuše. U každého čísla na venušině těle po kliknutí myši vyjede další informace k sošce. Zdroj: https://sketchfab.com/3d-models/venus-of-willendorf-nhmw-prae-44686-5106f5a1a1da44dab4e953b75726b240?utm_medium=embed&utm_campaign=share-popup&utm_content=5106a1a1da44dab4e953b75726b240	69
Obrázek 11: Printscreen úvodní stránky virtuální výstavy Kniha a závoj. Zdroj: https://beta.manuscriptorium.com/disseminate/index.php?pid=61b0cf94130fc1.39345100/kniha-a-zavoj	70
Obrázek 12: Printscreen obrazovky, na které je pozadí online výstavy a seznam jejích kapitol	71
Obrázek 13: Printscreen úvodní stránky pro dotaz "baroko" z online platformy Google Arts&Culture. Zdroj: https://artsandculture.google.com/entity/baroko/m0194x	71
Obrázek 14: Printscreen stránky Dějpisu21. Zdroj: https://www.dejepis21.cz/soudobe-dejiny-online	72

ANOTACE KVALIFIKAČNÍ PRÁCE

Jméno a příjmení: Irma Macíčková
Katedra nebo ústav: Katedra společenských věd
Vedoucí práce: PhDr. Pavel Kopeček, Ph.D
Rok obhajoby: 2023

Název práce: Paměťové instituce ve výuce dějepisu na základních a středních školách
Název v angličtině: Memory Institutions in History Education
Anotace práce: Práce se zabývá využitím jedinečného edukačního potenciálu paměťových institucí ve výuce dějepisu. Teoretické část popisuje jednotlivé paměťové instituce, jejich specifika, vzdělávací funkce a možnosti, jakým způsobem je lze využít ve výuce. Soustředí se také na digitalizaci v paměťových institucích. V praktické části jsou tyto teoretická východiska uplatňována na příkladech spolupráce školy a učitele s paměťovou institucí a pozornost je také věnována možnostem využití digitalizovaných pramenů z paměťových institucí ve výuce dějepisu.
Klíčová slova: paměťové instituce, muzeum, galerie, knihovna, archiv, dějepis, exkurzní vyučování, digitalizace, historický pramen, zdroj, informace, edukační potenciál
Anotace v angličtině: The thesis deals with the use of the unique educational potential of memory institutions in teaching history. The theoretical part describes individual memory institutions, their specifics, educational functions and the possibilities of how they can be used in teaching. It also focuses on digitization in memory institutions. In the practical part, these theoretical concepts are applied on examples of school and teacher cooperation with a memory institution, and attention is also paid to the possibilities of using digitized sources from memory institutions in teaching history.
Klíčová slova v angličtině: Keywords: memory institutions, museum, gallery, library, archive, history, excursion teaching, digitization, historical source, source, information, educational potential
Přílohy vázané v práci:
Rozsah práce: 81 stran
Jazyk práce: čeština